

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра практичної психології

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ПРОФЕСІЙНУ СПРЯМОВАНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Дипломна робота

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Виконала студентка VI курсу, 6 курсу, ЗФН
спеціальність 053 «Психологія»
Спеціалізація «Практична психологія»
Стефанчук Юлія Іванівна
Науковий керівник: канд. психол. н.,
доц. Канівець Т.М.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

Від «__» _____ 2022 р.

Зав. кафедри _____ доц. Радчук В.М.

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ	6
1.1. Загальна характеристика ранньої молодості та її вплив на формування особистості.....	6
1.2. Роль самооцінки старшокласників у професійному розвитку.....	11
1.3. Ціннісні орієнтації як один із компонентів формування професійної спрямованості старшокласників.....	16
1.4. Вплив особистісних факторів на професійне самовизначення старшокласників.....	19
РОЗДІЛ II. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЇХ ПРОФЕСІЙНУ СПРЯМОВАНІСТЬ	25
2.1. Характеристика вибірки та методів дослідження.....	25
2.2. Порівняльно-діагностичне дослідження впливу особистісних особливостей старшокласників на їхню професійну спрямованість.....	28
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	46
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність проблеми. Важливим напрямком сучасних досліджень у психології є вивчення факторів, що впливають на професійний вибір старшокласників. Проблема професійного самовизначення старшокласників посідає важливе місце в педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту життєвого становлення особистості.

Складність професійного вибору старшокласників полягає в тому, що їм доводиться відповідально і самостійно робити вибір щодо свого майбутнього. Усвідомлення свого призначення, сенсу життя та професійного вибору спрямовує процес розвитку старшокласника, визначає його майбутнє.

Важливу роль у виборі виду професійної діяльності відіграють особистісні нахили та здібності старшокласників. Діяльність особистості визначається, перш за все, її потребами, на основі яких розвиваються певні інтереси. Але часто людина не може задовольнити всі потреби і змушена робити вибір між ними. При цьому в дію вступає система цінностей. Вони регулюють прагнення і дії людини. Можна сказати, що цінності відображають життєвий досвід, накопичений людиною в її індивідуальному розвитку.

Професійна спрямованість – один із видів ціннісних орієнтацій особистості. Його наявність свідчить про зрілість особистості.

Якщо випускник внутрішньо ціннісно орієнтований, то можна не сумніватися, чи правильно він вибере для себе професію. Водночас є категорія випускників, які лише зовні орієнтовані на певні професії. Багато хто просто скоряється випадку, інші взагалі дезорієнтовані в професійних цінностях, останні, як правило, обирають собі професію або всупереч інтересам суспільства, або переоцінюючи себе.

Важливим і досить складним завданням сучасної школи є формування у старшокласників уміння свідомо та самостійно обирати професію та подальше оволодіння нею. Професійне самовизначення старшокласників досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Л. Божович, О. Киричук, Є. Клімов, І. Бех, О. Коберник, Г. Костюк, О. Мельник, К. Платонов, М. Пряжніков, Л. Романова, В. Сидоренко, В. Синявська, М. Тименко, К. Ярмаченко, К. Ламот, Н. Енгельс та ін. [2].

На думку вчених, процес професійного вибору за: D. L. Blustein, J. S. Eccles, L. S. Gottfredson, S. F. Hamilton, R. W. Lent, M. L. Savickas, D. E. Schultheiss, D. E. Super, S. C. Whiston: «Вибір професії пов'язаний, перш за все зсамосвідомістю особистості, яка має власне ставлення до певної професійної діяльності, може усвідомити власну професійну позицію та визначити перспективи свого професійного розвитку».

Дослідження цих науковців свідчать про наявність прямого зв'язку та взаємозалежності характеру факторів, що визначають вибір конкретної професії та ефективності навчання, пізнавальних інтересів і потреб учнів.

Об'єкт дослідження: особистісні особливості старшокласників.

Предмет дослідження: вплив особистісних особливостей на професійну спрямованість старшокласників.

Мета дослідження: виявлення ролі та впливу особистісних особливостей на професійну спрямованість старшокласників.

Гіпотеза: при проведенні дослідження ми виходили з припущення, що особистісні особливості старшокласників мають вирішальний вплив на їхню професійну спрямованість.

Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання:**

- Провести аналіз теоретичних засад досліджуваного питання у зарубіжній та вітчизняній психології;
- Визначати критерії професійної спрямованості, аналізувати особливості та психологічні механізми її формування;

- Провести емпіричне дослідження впливу особистісних особливостей на професійну спрямованість старшокласників;
- Узагальнити висновки та розробити рекомендації для сприяння учням у виборі майбутньої професії.

Для підтвердження висунутої гіпотези були використані такі методи психологічного дослідження: аналіз та узагальнення психологічних джерел з проблеми дослідження та систематизація зібраного матеріалу, тестування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, теоретичного та емпіричного розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Загальна характеристика ранньої молодості та її вплив на формування особистості

Юність – завершальний етап становлення особистості. За віковою періодизацією молодість має 2 важливі етапи: ранню юність (14,5-15-17 років) і старшу юність (18-25 років). Рання юність (старший шкільний вік) охоплює вікові межі 14,5-15-17 років. Рання юність – вік змін не менших, ніж підлітковий, але якісно інших і пов'язаних з пошуком відповіді на питання «як бути?».

Це головне питання, на яке молода людина повинна відповісти собі і суспільству. Актуальність даної проблеми полягає в тому, що цей етап життя людини є переломним між дитинством і дорослістю, який несе в собі найвищий ступінь соціальної відповідальності.

У ранній юності основним новоутворенням є відкриття власного «Я», розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей, поява життєвого плану, настанова на свідому побудову власного життя. Чималої ваги у свідомості старшокласників набуває усвідомлення ними тих якостей оточуючих людей і своїх власних, які визначають людські стосунки.

Рання юність має вирішальне значення в становленні особистості, накладаючи відбиток на подальший життєвий шлях. Адже від зробленого в юності життєвого вибору залежатиме успішність життєвого шляху особистості в цілому в майбутньому.

Психологічні проблеми молоді можна вивчати за допомогою двох основних підходів [49].

Теорії біологічного, психологічного та психоаналітичного напрямів показують період ранньої молодості на основі фізіологічних змін і внутрішніх факторів. Також у цьому випадку протиставляється розвиток

людини як особистості та особистості. На одному з полюсів цього підходу стоять біологічні теорії, для яких рання молодість є надзвичайно базовим етапом розвитку організму, що визначає морфологічний, соціальний, психологічний і фізіологічний онтогенез.

Теорії психологічного характеру базуються на тому, що на етапі ранньої юності розвивається внутрішній світ особистості, насамперед самосвідомість. Психоаналітичні теорії базуються на тому факті, що на етапі ранньої юності відбувається швидкий психосексуальний розвиток особистості.

Наступний підхід – соціологічний, у якому рання юність пояснюється як етап соціалізації особистості в суспільстві, переходу до дорослого життя, створення нових соціальних ролей і ціннісних орієнтацій.

На соціалізацію юнаків і дівчат впливають умови і хід особистісно-психічного розвитку, залежно від чого виділяють наступні типи соціалізації:

- соціалізація, яка супроводжується серйозними поведінковими проблемами, конфліктними ситуаціями, труднощами в засвоєнні соціальних ролей тощо;
- плавна, розмірена соціалізація, що характеризується легкістю переходу молоді особистості в доросле життя;
- соціалізація, яка характеризується швидкими, стрибкоподібними змінами, що знаходяться під контролем.

«Процес соціалізації юнаків тісно пов'язаний із соціальною ситуацією розвитку ранньої юності. Психологічним центром соціальної ситуації розвитку в ранній юності стає вибір професії, в результаті якого формується своєрідна внутрішня позиція. Її особливість зумовлена його спрямованістю у майбутнє», – зазначав О. Гуменюк [20].

На цьому етапі розвитку істотну роль відіграє самосвідомість. Нові інтелектуальні можливості, що виникають у ранній юності, розширюють горизонти самосвідомості молоді людини. Розвиток самосвідомості в цьому віці настільки яскравий і наочний, що дослідники різних психологічних

напрямків мають єдину позицію в оцінці його значення для формування особистості.

Самосвідомість – це, перш за все, механізм, за допомогою якого людина пізнає себе і ставиться до себе.

Вчений П. Чамата, згідно з яким виділяють три основні компоненти самосвідомості, зазначає наступне:

«1) когнітивний (когнітивний) – система уявлень і знань індивіда про себе (самопізнання, самоаналіз, самообраз, самооцінка тощо);

2) емоційно-оцінні – емоційна оцінка особистістю уявлень і знань про себе, емоційне ставлення до себе (почуття скромності, гордості, власної гідності тощо);

3) поведінкові (регулятивні) – усіті прояви психічної діяльності, в яких проявляється свідома регуляція власних дій, дій, свого ставлення до оточуючих і до себе (самоконтроль, самовладання тощо) [26].

Суттєвою ознакою внутрішньої особистісної позиції людини є зміна характеру потреб, які з безпосередніх перетворюються на опосередковані, усвідомлені та довольні. Особистість у досліджуваній віковий період здатна керувати своїми потребами та прагненнями, будувати життєві плани, що свідчить про досить високий рівень особистісного та соціального розвитку.

У своїх працях Х. Костюк зазначає: «Важливим аспектом психологічного розвитку особистості в ранній юності є інтенсивне інтелектуальне дозрівання, яке в свою чергу впливає на самовизначення в професійному плані, є передумовою збагачення індивідуального досвіду» [17].

Е. Еріксон розкрив зв'язок біологічного дозрівання з соціальними ролями та очікуваннями особистості. На думку вченого: «Психосоціальна ідентифікація відбувається тоді, коли молода людина об'єднує все, що знає про себе, в єдине ціле, осмислює це, пов'язує ці знання з минулим і проектує в майбутнє» [22].

У деяких юнаків і дівчат формування ідентичності відбувається з труднощами, воно досягається після тривалого періоду вагань і невизначених ціннісних виборів. На думку Е. Еріксона, формування ідентичності є головним завданням і основною проблемою молоді. Це пов'язано з характерною для молодості кризою ідентичності – особливим моментом розвитку, коли динамічно зростає вразливість і розвивається потенціал особистості, що виявляється в здатності самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність [26].

У стосунках зі старшокласниками старшокласники прагнуть звільнитися від контролю й опіки батьків і вчителів, а також від встановлених ними норм і правил. У цьому процесі прийнято розрізняти прагнення до автономії у сфері поведінки (потреба і право самостійно вирішувати особисті проблеми), емоційну автономію (потреба і право мати власні, самостійно обрані переваги) і нормативну автономію (потреба і право на власні норми і цінності) [41].

Психічний розвиток у ранньому юнацькому віці є тією необхідною основою, яка дає змогу людині свідомо й обґрунтовано зробити вибір подальшого життєвого шляху відповідно до її можливостей та індивідуальних особливостей. Перевірка правильності зробленого життєвого вибору, а в деяких випадках і його зміна, триває і в другій половині юності [18].

Провідною діяльністю для старшокласників є навчально-професійна діяльність [21].

На думку І. Дубровіна: «В осіб, які перебувають у періоді ранньої юності, центральним новоутворенням особистості є готовність старшокласника до життєвого самовизначення, у центрі якого – професійний вибір» [10].

Рання юність пов'язана з морально-особистісним (ким бути?), екзистенціальним (в чому сенс життя?) і професійним (ким бути?) виборами, які взаємопов'язані і здійснюються одночасно [38].

Зміст особистісного самовизначення реалізується через смислотворення – формування загальних уявлень про сенс життя у представників ранньої юності; мотивація – спонукання до спрямованої діяльності особистості; самореалізація та самовираження – свідоме утвердження людиною власної позиції в певних проблемних ситуаціях [21].

Центральним моментом особистісного самовизначення молоді є усвідомлення себе як суб'єкта самопізнання, самозміни, самовдосконалення.

Для того, щоб стати дорослою, молодій людині необхідно позбутися емоційної залежності від батьків. Батьки, як правило, болісно реагують на таке охолодження з боку своїх дітей, скаржаться на їх черствість і байдужість. Однак це тимчасове явище, емоційний контакт з батьками відновлюється після закінчення кризи.

Таким чином, період ранньої юності є важливим етапом соціалізації, який, у свою чергу, тісно пов'язаний з психологічними особливостями молоді [49].

Психологічною основою соціальної ситуації розвитку в ранній юності стає вибір майбутньої професії, що визначає формування внутрішньої позиції юнака, становлення його особистості в особистісному, моральному, екзистенційному, професійному плані. Тобто центральним новоутворенням ранньої молодості є ідентичність особистості.

1.2. Роль самооцінки старшокласників у професійному розвитку

Психологічними дослідженнями доведено, що успішному розвитку самооцінки в підлітковому та юнацькому віці сприяє прийняття батьками дитини та демократичні стосунки з нею. Діти з таких сімей характеризуються високим інтелектуальним розвитком, емоційною впевненістю, розвиненим самоконтролем.

У той час дітям з авторитарних сімей властива емоційна вразливість, агресивність, відчуженість.

Велику роль у формуванні самооцінки відіграє школа. Досить часто учня оцінюють завдяки успішності вирішення навчальних завдань. Якщо дитина відстає в навчанні, до переживань власних невдач додається негативна оцінка вчителів.

За визначенням С. Максименко: «Самооцінка – це цінність, значущість, яку індивід надає окремим сторонам своєї особистості, діяльності, поведінки, а також собі в цілому» [36].

Самооцінка охоплює різні прояви особистості, такі як інтелект, зовнішній вигляд, комунікативні здібності, лідерські якості, успішність тощо. Самооцінка є динамічним явищем, оскільки вона може змінюватися під впливом різних обставин протягом життя людини.

Самооцінка, з одного боку, розуміється як найважливіше утворення особистості, що бере безпосередню участь у регуляції людиною своєї поведінки та діяльності, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, який формується за активної участі самої особистості і відображає якісну своєрідність її внутрішнього світу. Ядром самооцінки є цінності [28].

З іншого боку, самооцінка характеризується як ядро процесу самосвідомості, показник рівня його розвитку. Самооцінка в трикомпонентній схемі Я-концепції найчастіше безпосередньо ототожнюється з емоційно-ціннісним ставленням суб'єкта до самого себе,

рідше з образом «Я» або концепцією «Я» в цілому. Однак слід зазначити, що на практиці відокремлення оцінки від знань суб'єкта про себе викликає значні труднощі, а інколи взагалі неможливо [5, 15, 67].

Критичним віком для розвитку самосвідомості та самооцінки, зокрема, є підлітковий вік, у якому процес самопізнання відбувається найбільш інтенсивно. Самооцінка підлітків суттєво залежить від оцінок еталонних однолітків, тоді як молоді люди орієнтовані більше на самооцінку, ніж на оцінку оточуючих. Все більше переважає самооцінка як регулятор поведінки, хоча значущість оцінок оточуючих зберігається [9].

Самооцінка формується на основі оцінки результатів власної діяльності, а також на основі співвідношення реальних і ідеальних уявлень про себе [31].

Слабка самооцінка призводить до того, що учень переоцінює або недооцінює себе, а рівень його домагань не відповідає рівню реальних досягнень. При цьому відбувається зростання пізнавальних можливостей учня, посилюється увага до свого «Я» та здатність до самоспостереження. У дитини виникає прагнення до самозміни, до пошуку зразків для наслідування. Порівняння себе з іншими є важливим механізмом розвитку самооцінки людини. На цьому етапі диференціюється зміст оцінки, ускладнюється її структура, підвищується критичність до себе. Формування самооцінки характеризується ланкою протиріч: в одних сферах її стійкість підвищується, в інших навпаки; в той же час зростання самокритики межує з невпевненістю і конфліктністю з однолітками і дорослими. Такі протиріччя призводять до нестійкої самооцінки.

Низька самооцінка може бути зумовлена багатьма причинами: вона може бути успадкована в дитинстві від батьків, які не займалися своїми особистими проблемами; може розвинутися у дитини через погану успішність у школі; через глузування однолітків або надмірну критику з боку дорослих; особистісні проблеми, невміння поводитися в певних ситуаціях також формують у людини невтішну думку про себе.

Важливим фактором є самооцінка, оскільки вона відображає впевненість людини у своїх професійних та особистих силах, самоповагу. Низька самооцінка призводить до безпорадності – людина заздалегідь відмовляється від труднощів і проблем, так як і так ні на що не здатний. Завищена самооцінка небезпечна надмірними претензіями.

Занадто висока або занижена самооцінка порушує процес самоуправління, спотворює самоконтроль. Особливо це помітно в спілкуванні, де особи з завищеною і заниженою самооцінкою можуть викликати конфлікти. При завищеній самооцінці конфлікти виникають через зневажливе ставлення до інших людей і зневажливе ставлення до них, надмірно різкі і необґрунтовані висловлювання на їхню адресу, нетерпимість до чужої думки, зарозумілість і самопотворство. Низька самокритичність не дає їм навіть помітити, як вони ображають інших своєю зарозумілістю і неспростовними судженнями.

Самооцінка характеризується ситуативністю, залежністю від зовнішніх факторів. Такі школярі легко піддаються негативному впливу суспільства, характеризуються низькою самокритичністю, нездатністю передбачити результати своєї діяльності.

Вчений, Кулаков Р.С. зазначає: «На професійну діяльність фахівця впливає рівень самооцінки. Рівень самооцінки впливає на рівень цілей і широту професійних схильностей суб'єкта. Адекватна самооцінка професіонала визначає ступінь невідповідності рівня його домагань реальному рівню виконання, точність постановки цілей, адекватна емоційна реакція на різні результати діяльності» [33].

Завищена самооцінка сприяє постановці цілей, які не відповідають можливостям професіонала: вона націлена на успіх, нехтує необхідною інформацією, не докладає великих зусиль для досягнення своїх цілей.

Низька самооцінка призводить до пасивності, страху відповідальності, до схильності професіонала ставити легкі цілі та завдання; до очікування невдачі.

Неадекватна самооцінка не дозволяє професіоналу повною мірою реалізувати свій потенціал у професійній діяльності.

Самооцінка є основою внутрішньої мотивації і тісно пов'язана з процесом пізнання. Структура самооцінки представлена двома компонентами – когнітивним (відображає знання людини про себе) і емоційним (ставлення до себе як міра задоволеності собою). У діяльності самооцінки ці компоненти функціонують у нерозривній єдності: ні той, ні інший не можуть бути представлені в чистому вигляді [45].

Самопізнання, набуте суб'єктом у соціальному контексті, неминуче обростає емоціями, сила та інтенсивність яких визначається значущістю оцінюваного змісту для особистості. В основі когнітивного компонента самооцінки лежать операції порівняння себе з іншими людьми, зіставлення своїх якостей з виробленими еталонами [10].

Тому успіхи і невдачі учня формують його самооцінку. Якщо оцінка адекватна, то дитина усвідомлює власну цінність і свої можливості та здібності, поважає себе і не принижує інших. Особливо гостро реагують на невдачі школярі із завищеною самооцінкою. Дані реакції характеризуються або запереченням самої події невдачі, або перекладанням відповідальності на інших і розкриваються у підвищеній вразливості, підозрливості, агресивності, негативізмі. У психології ці емоційні реакції отримали назву «афекту неадекватності». Цей стан найбільше характерний для дітей, у яких в минулому досвіді розвинулася стійка завищена самооцінка і, відповідно, завищений рівень домагань. Школяр відмовляється навіть думати про свою неспроможність, і ось чому відкидає свою невдачу, спотворюючи факти, що свідчать про її поразку. Такі афективні розлади виникають у випадках, коли у дітей немає відповідності між усвідомленою високою самооцінкою, високою вимогою, що виходять за межі реальних можливостей і несвідомої самовпевненості.

Аналіз співвідношення самооцінки та рівня домагань за параметром адекватності показує, що неадекватність хоча б одного параметра виявляє

цілий мотиваційно-афективний комплекс: незадоволеність поточною ситуацією, відсутність чітких ідеалів, відсутність самовпевненість; знижується емоційна стійкість, з'являється орієнтація на безконфліктну взаємодію з метою встановлення корисних стосунків, що продиктовано, з одного боку, доброзичливістю та орієнтацією на співробітництво.

У підлітковому віці підвищується роль самооцінки в житті дитини, відбувається переорієнтація із зовнішніх оцінок на самооцінку.

Змінюється і його зміст: аналізується наявність змін у зовнішності, стосунках із друзями, батьками, вчителями, особистих якостях і можливостях, порівнюється з такими ж якостями однолітків і значущих дорослих, усвідомлення різниці між «справжнім я» і виникає ідеал. «Я-концепція» підлітка спочатку нестійка, єдиного принципу самооцінки немає, відбуваються різкі зміни в самооцінках. Уявлення дітей про себе суперечливі. Нестійка «Я-концепція» призводить до того, що кожна конкретна самооцінка може коливатися від самовпевненості до повного неприйняття «власного Я» [15].

Наприкінці підліткового віку самооцінка стає більш стійкою і узагальненою, незалежно від ситуації оцінки. У молодості, порівняно з підлітковим, самооцінка стає більш позитивною, стабільною і незалежною.

У цей період важливу роль у процесі самооцінки відіграють зовнішні умови: соціальне визнання, фізична привабливість, досягнення, успіхи тощо. Пошук «свого Я», свого внутрішні цінності допомагають порівнювати себе з іншими. І тільки досягнення міцної і стійкої «Я-концепції», розуміння і прийняття «Я» в усіх його аспектах дозволяє старшокласникам покладатися на свою ідентичність і бути менш залежними від зовнішніх факторів і оцінок [44, 67].

1.3. Ціннісні орієнтації як один із компонентів формування професійної спрямованості старшокласників

Цінності розглядаються як форма відносин між суб'єктом і об'єктом, що дозволяє суб'єкту свідомо відтворювати цінні якості об'єкта. При цьому враховується, що цінності мають здатність набувати значущості в соціальному житті та практиці людини [46].

Ціннісні орієнтації є засобом особистісної класифікації об'єктів навколишнього середовища за їх значущістю і визначають стійке ставлення суб'єкта до навколишнього світу, яке формується в процесі свідомого вибору ним життєво важливих для нього об'єктів. Джерелом формування ціннісних орієнтацій є життєдіяльність особистості, яка визначає рівень її домагань і спрямованість у процесі діяльності на досягнення конкретних цілей. Термін «система ціннісних орієнтацій» використовується для позначення результату індивідуального відображення людиною систем цінностей, що склалися в суспільстві. Системи ціннісних орієнтацій більш варіативні, ніж системи цінностей [37].

Аналіз літератури показує, що при вирішенні завдань підготовки старшокласників до вибору професії недостатньо вивчати питання особистісних смислів, які є механізмами усвідомленого особистісно-професійного самовизначення. Саме старшокласники перебувають на етапі особистісно-професійного самовизначення, пошуку особистісних смислів та формування професійних ціннісних орієнтацій. Процес їх професійного самовизначення іноді відбувається спонтанно, під впливом випадкових зовнішніх, незалежних факторів і умов. Це зумовлено, насамперед, недостатнім усвідомленням і розумінням старшокласниками власних цілей і цінностей, невмінням співставити вимоги професії з власними здібностями та інтересами, а також відсутністю організованої, достатньо широкої знання про професії та про цінності професій. Тобто старшокласники, закінчуючи школу, не володіють елементарними знаннями для прийняття рішень щодо

майбутньої професійної діяльності, відсутнє саморозуміння у плануванні та виборі майбутньої професії.

Підготовка до самостійного вибору професії – це керований процес, під час якого відбувається формування всебічно розвиненої особистості. Професійні ціннісні орієнтації складають стрижень цього процесу і, як наслідок, визначають ціннісне ставлення до вибору професії [30].

Особистісноорієнтований підхід до аспектів підготовки учнів до вибору професії передбачає визнання основною рушійною силою самої особистості, її потреб в самореалізації особистісно-професійного потенціалу. Вирішальним фактором, що впливає на цей розвиток, є взаємодія особистості зі світом професій і людьми, які залучені до професійної діяльності [50].

Як зазначав В. Ядов: «В основі ціннісних орієнтацій особистості лежить відповідна система цінностей, яка сформувалася в процесі знайомства людини з навколишнім середовищем. З точки зору виховання це означає, що суть засвоєння необхідного соціального досвіду полягає в усвідомленні та прийнятті старшокласником існуючої в суспільстві системи цінностей» [44].

Саме цінності являють собою таку форму відображення явищ і предметів у свідомості людини, яка розкриває їх можливості для задоволення її потреб та інтересів, які є основою діяльності та спрямованості особистості. Під цінностями ми розуміємо предмети, явища, якості, корисність, значимість і необхідність яких людина усвідомлює, виявляючи до них позитивне ставлення [46].

Відповідно до цього підходу ставлення, сформоване в результаті оціночної діяльності, що призводить до усвідомлення індивідом цінностей предметів чи явищ, називається ціннісним ставленням, а ціннісні орієнтації є важливою складовою структури особистості, що характеризує його ставлення до особистості, до різних цінностей, визначає його мотивацію та поведінку [29].

З утвердженням нової освітньої парадигми, яка вважає особистість найвищою цінністю в освітньому процесі, особистісно-

орієнтована освіта впроваджує ідеї гуманізації, природовідповідності, самопідтримуваного розвитку особистості. Реалізація цієї парадигми передбачає використання ціннісного підходу, спрямованого на взаємодію з учнем як суб'єктом, здатним до саморозвитку, самовдосконалення та створення власного життя.

Особистісно орієнтований підхід, покладений в основу нашого дослідження, передбачає орієнтацію на саморозвиток і саморегуляцію в конкретній професійній діяльності. Професійними цінностями цього процесу є перспективи професійного зростання та осмислене професійне майбутнє особистості на основі професійних ціннісних орієнтацій, які формуються в результаті інтеріоризації високих духовних цінностей [45].

Проблема формування цінностей пов'язана з навчально-виховним процесом, який є важливим засобом навчання та виховання ціннісних орієнтацій учнів, спеціально організовані педагогічні умови стимулюють перетворення об'єктивних цінностей і потреб особистості [37].

Отже, задоволення потреб потребує наявності відповідних предметів (цінностей). До них можуть належати предмети навколишньої дійсності, явища природи та життя, продукти діяльності та виробництва, матеріальні та духовні блага, соціальні процеси, моральні норми, уявлення, ідеали тощо. Особистість критично оцінює, аналізує та сприймає їх як позитивні чи негативні для нього самого, корисні чи ні, як такі, що задовольняють його специфічні потреби. Якщо ці потреби можуть бути реалізовані в них, то вони життєво важливі і цінні для людини.

1.4. Вплив особистісних факторів на професійне самовизначення старшокласників

Різноманітність трактувань науковцями феномену професійного самовизначення зумовила неоднозначність підходів у психологічній науці до структури професійного самовизначення випускників ліцеїв та гімназій. Цікавою в цьому контексті є змістовно-процесуальна модель професійного самовизначення, запропонована Н.С. Пряжнікова, в якому виокремлюють такі компоненти професійного самовизначення: морально-ціннісний, інформаційний, емоційний, морально-вольовий, плануючий та контрольньо-корекційний.

Важливим для нашого дослідження є такий підхід дослідниці, яка визначила, що на кожному етапі розвитку професійного самовизначення змінюється значущість його структурних компонентів. Зокрема, на першому етапі становлення основою професійного самовизначення є морально-ціннісний компонент, коли особистість усвідомлює цінність праці та необхідність професійного навчання[2, 8].

Тоді, відповідно до обізнаності людини з соціально-економічною ситуацією, прогнозується престижність обраного виду діяльності. Після цього здійснюється орієнтація у світі різних професій та висвітлюються професійні цілі та мрії. Лише тоді людина виділяє найближчі професійні цілі та шляхи досягнення віддаленої мети.

На наступному етапі надається інформація про професії та спеціальності, відповідні навчальні заклади та місця роботи, а також формується уявлення про можливі перешкоди на шляху досягнення професійних цілей та знання студентом своїх переваг, які допоможуть подолати ці перешкоди. Суть наступного етапу полягає в усвідомленні системи запасних варіантів вибору професії на випадок невдачі. Останній етап – початок практичної реалізації власної професійної перспективи та постійне коригування планів за принципом зворотного зв'язку [36].

Розглядаючи професійне самовизначення особистості як динамічний процес, Є.В. Кучеренко виділив основні динамічні характеристики професійного самовизначення: уявлення особи про обрану професію (вимоги, оплата, престиж) і про свої можливості (здібності, нахили, знання, уміння, навички), які поступово інтегруються в уявлення себе як суб'єкта професійної діяльності (в майбутньому і на даний момент) на всіх психологічних рівнях: когнітивному, емоційно-мотиваційному та поведінковому. Рівень адекватності цих уявлень відзначається власною динамікою, яка, у свою чергу, впливає на мотиви професійної діяльності [21].

Ю.Л. Єремкін обґрунтував три складові професійного самовизначення старшокласників:

1) мотиваційно-ціннісний – який включає усвідомлення праці та майбутньої професії як важливої цінності життя, свідомий вибір професії на основі виражених потягів і намірів;

2) компонент ставлення – передбачає, що старшокласник має ставлення до себе як суб'єкта вибору професійного шляху;

3) регулятивно-діяльнісний компонент проявляється через достатній рівень інтелектуального розвитку, здатність створювати обґрунтовані власні професійні плани, що передбачають резервні варіанти професійної кар'єри, високий рівень інтернальності, саморефлексії та бажання досягти спроби професійного вибору[11].

У своїх наукових працях М.С. Вечірко наголосив: «Що саме таке «Я-концепція» найбільше впливає на успішність професійного самовизначення старшокласника, сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, визначає інтерпретацію досвіду та діяльність мотиваційної сфери, це внутрішня програма самовираження, яка формується протягом життя людини і тісно пов'язана з її рефлексією» [44].

Професійне самовизначення старшокласника А.В. Мудрик охарактеризував це як: «Процес пізнання людиною себе, свого внутрішнього

світу, аналіз власних думок і переживань; роздуми над собою, усвідомлення того, як тебе сприймають і оцінюють інші люди» [30].

Цю позицію поділяли Л.М. Карнозова, А.К. Маркова, Н.А. Цветков, які встановили, що основними компонентами структури професійного самовизначення особистості є рефлексивні механізми (такі як самоаналіз, здібності, професійна ситуація, в якій перебуває людина); прийняття рішень і конкретних дій, спрямованих на отримання певної професії, робочого місця тощо [14, 29].

Вчений Л. Становський зазначав: «Що професійне самовизначення старшокласника, з одного боку, залежить від широти і якісних характеристик досвіду та ступеня його поінформованості суб'єктом, що відображається в уявленнях про себе, а світ професій, з іншого боку, визначається тим рефлексивним змістом, яким оперує старшокласник у виборі професійної діяльності» [8].

Найбільш поширеним у психологічній науці є підхід до структури професійного самовизначення, коли в ньому виділяють такі компоненти: когнітивний, емоційний, вольовий (або поведінковий) (Н.С. Андрєєва [2], О.В. Падалко [58] та ін.), або пізнавальний, мотиваційний, практичний (І.М. Мачунська) [38].

Так, О.В. Падалко вважав: «Когнітивний компонент – це оцінка здібностей і особистісних якостей людини, її життєвих цілей, ціннісних орієнтацій, професійної спрямованості, рівня професійних знань і професійної свідомості. Емоційний компонент включає потреби особистості, трудові мотиви, інтереси, установку» [32].

До престижності професії та оцінки її привабливості, ставлення до роботи, задоволеності конкретною роботою в професії. Поведінковий (вольовий) компонент передбачає наявність професійних установок, схильностей, прагнення до професійної мобільності та безпосередньо акти прийняття рішень – прийняття рішень про вибір професії, навчального закладу, місця роботи» [2].

Зазвичай практичні психологи у своїй роботі використовують таку трикомпонентну структуру професійного самовизначення: «треба», «хочу», «можу», яку запропонував С.Л. Рубінштейна [39] і розроблений Е.О. Клімова [29].

Це бачення структури професійного самовизначення було доповнено Н.П. Ансімова [3] та І.В. Кузнєцов [20], який довів, що першою складовою в цій структурі є усвідомлення важливості суспільно корисної праці, уміння наповнити виконувану роботу особистим змістом; вміння орієнтуватися на ринку праці та професіях; уміння аналізувати соціально-економічну сторону професії, зміст та умови праці, організацію індивідуальних дій у часі та просторі.

Другий компонент включає інтереси, схильності, потреби, цінності, ідеали, цілі. І остання складова «можу» – це знання, уміння, навички, обдарованість, особливості темпераменту, риси характеру та поведінки [3, 16, 20, 39].

Н.Н. Захаров з однодумцями запропонували своє бачення професійного самовизначення [14].

С.Н. Чистякова зазначає: «Крім професійної спрямованості і професійної самосвідомості (під якою розуміють зіставлення намічених цілей особистості з її ідеалами, уявлень про цінності – з її можливостями), професійна саморегуляція і професійно важливі якості особистості виділено індивідуальні, тобто ті, що впливають на ефективність діяльності та успішність її засвоєння [65].

Автори зазначали, що професійно саморегульована особистість – це суб'єкт, який усвідомлює, чого він хоче (мета, мотив), ким він є (оцінка своїх особистісних і психофізіологічних властивостей), що він може (можливості, нахили, здібності), що від нього очікує суспільство (його соціально-професійний статус) [14, 49].

Цікавим є сучасний компетентнісний підхід до професійного самовизначення, запропонований С.Ю. Авер'янова. Під компетентністю

професійного самовизначення С.Ю. Авер'янова зазначає: «Можливість особистості спроектувати свій подальший професійний розвиток на основі усвідомлення своїх інтересів і здібностей, мотивації вибору майбутньої професії, здатності нести відповідальність за результати самостійного вибору майбутньої професії, здатності особистості нести відповідальність за результати самостійного вибору майбутньої професії. Визначаючи у зв'язку з цим його освітні цілі та завдання» [1].

Дослідниця виокремлює комплекс компетентностей старшокласника, які відображають його реальну готовність до здійснення професійного самовизначення та складають компетентність професійного самовизначення: ціннісно-сміслова компетентність (здатність і бажання старшокласника здійснювати професійне самовизначення).

Усвідомити співвідношення професійних і життєвих цінностей, які мають:

- загальнолюдський моральний характер;
- соціально-організаційна компетентність (визначення цілей, планування, структурування, корекція власних дій);
- предметна компетентність (наявність фундаментальних наукових знань, практичних навичок у сфері майбутньої професійної діяльності);
- комунікативна компетентність (комунікативні вміння, що передбачають знання закономірностей спілкування, міжособистісної взаємодії в процесі виконання професійної діяльності, досвід співпраці);
- інформаційно-дослідницька компетентність (уміння здійснювати пошук інформації, визначати цінність набутих знань, використовувати їх для побудови індивідуальної траєкторії професійного самовизначення);
- рефлексивна компетентність (здатність до самоаналізу, постановки цілей, планування, самовдосконалення та саморозвитку з метою

формування особистісних якостей, які забезпечать природність обраній професійній діяльності);

- валеологічна компетентність (старшокласники володіють знаннями про здоровий спосіб життя, сприймають здоров'я як самоцінність і цінність професійної діяльності, вміння організувати свою діяльність від вибору професії до побудови освітнього маршруту відповідно до принципів здоров'я [1]).

РОЗДІЛ II. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЇХ ПРОФЕСІЙНУ СПРЯМОВАНІСТЬ

2.1. Характеристика вибірки та методів дослідження

Метою нашого дослідження було вивчення впливу особистісних факторів на професійну спрямованість старшокласників.

Дослідження проводилось на базі Ставчанської ОТГ Чернівецького району.

Вибірка дослідження складала 40 осіб (учні 9 класу). З яких 20 старшокласниць і 20 старшокласників.

Вік старшокласників коливається від 14 до 15 років.

На питання «Чи замислювалися ви над тим, ким хочете бути?» 100% відповідь «Так», як серед дівчат, так і серед хлопців.

На запитання «На що ви орієнтувалися при виборі професії?» 100% відповідь «На власні уподобання».

Під час роботи ми ставили перед собою такі завдання:

- вибрати комплекс діагностичних методик;
- провести діагностичне дослідження із зразком нашого дослідження;
- опрацювати отримані відповіді;
- аналізувати результати та робити висновки.

Відповідно до завдання нашого емпіричного дослідження ми вибрали наступні методики:

1. Тест-опитувальник для визначення ідентичності особистості (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв).
2. Тест «Смислово-життєві орієнтації» (Д.О. Леонтьєв).
3. Тест Дж. Холланда для визначення професійних типів особистості.
4. Методика «Вольова регуляція особистості» (М.С. Гуткін, Г.Ф. Михальченко).

Тест-опитувальник для визначення самоідентифікації особистості (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв) (див. додаток А).

Ця методика дає змогу визначити емоційно-смісловий зміст ставлення старшокласника до самого себе.

Ця методика включає наступний перелік шкал: відкритість, впевненість у собі, самоконтроль, дзеркальне «Я», самооцінка, самоприйняття, самоприхильність, внутрішній конфлікт, самозвинувачення. Всі шкали об'єднані в незалежні і добре інтерпретовані фактори: самооцінка, самосимпатія, самоприниження.

Старшокласникам необхідно прочитати твердження та на спеціальному бланку біля номера твердження обвести знак «+», якщо учень згоден, або знак «-», якщо він не згоден.

Тест «Сміслово-життєві орієнтації» (Леонтьєв Д.О.) (див. додаток Б).

За допомогою цього тесту ми маємо змогу дослідити уявлення старшокласників про власне майбутнє життя за певними ознаками, а саме наявність чи відсутність цілей у майбутньому, рівень розуміння життєвої перспективи, їх зацікавленість. життям, задоволеність життям, уявлення про себе як про активну і сильну особистість, рівень самостійності прийняття рішень і контролю над власним життям.

Учням старших класів пропонуються пари протилежних тверджень, і вони повинні вибрати одне з них істинне.

За допомогою тесту ми також можемо визначити рівень сформованості уявлень про життя (високий, середній і низький).

Тест Дж. Холланда для визначення професійних типів особистості (див. додаток Б).

Тест призначений для визначення професійної спрямованості старшокласників.

Старшокласникам пропонують дві професії, з яких потрібно вибрати ту, яка більше до душі. Респонденту було запропоновано 42 пари професій.

При обробці відповідей ми можемо отримати 6 типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, звичайний, підприємливий і артистичний.

Методика «Вольова регуляція особистості» (М.С. Гуткін, Г.Ф. Михальченко) (див. Додаток Г).

Дана методика дає змогу визначити загальний показник, що характеризує вольову організацію та вольові особливості старшокласників: ціннісно-сміслову організованість, організованість діяльності, цілеспрямованість, наполегливість, самовладання, самостійність.

Старшокласникам пропонується відповісти на 56 тверджень, спрямованих на з'ясування певних рис особистості та характеру. Варіанти відповідей: так; скоріше так, ніж ні; скоріше ні, ніж так; Ні.

Під час обробки результатів ми отримуємо результат за кожним із показників та загальний показник вольової організації особистості.

2.2. Порівняльно-діагностичне дослідження впливу особистісних особливостей старшокласників на їхню професійну спрямованість

У ході нашого дослідження за допомогою анкетного тесту визначення особистості (В.В. Століна, С.Р. Пантелєєва) ми виявили, що 25% старшокласниць і 15% старшокласників мають низький рівень впевненості в собі, що свідчить про незадоволеність з самими учнями та їхніми здібностями та їх нездатністю викликати повагу в інших. 45% старшокласниць і 25% старшокласників мають високий рівень впевненості в собі, який проявляється у їх високій самооцінці, впевненості в собі, відсутності внутрішньої напруги.

Середній рівень впевненості в собі виявлено у 40% старшокласниць і 50% старшокласників (див. рис. 2.1).

Загалом, показником «впевненості в собі» є сприйняття старшокласником себе як самостійної, енергійної особистості, якій є за що себе поважати.

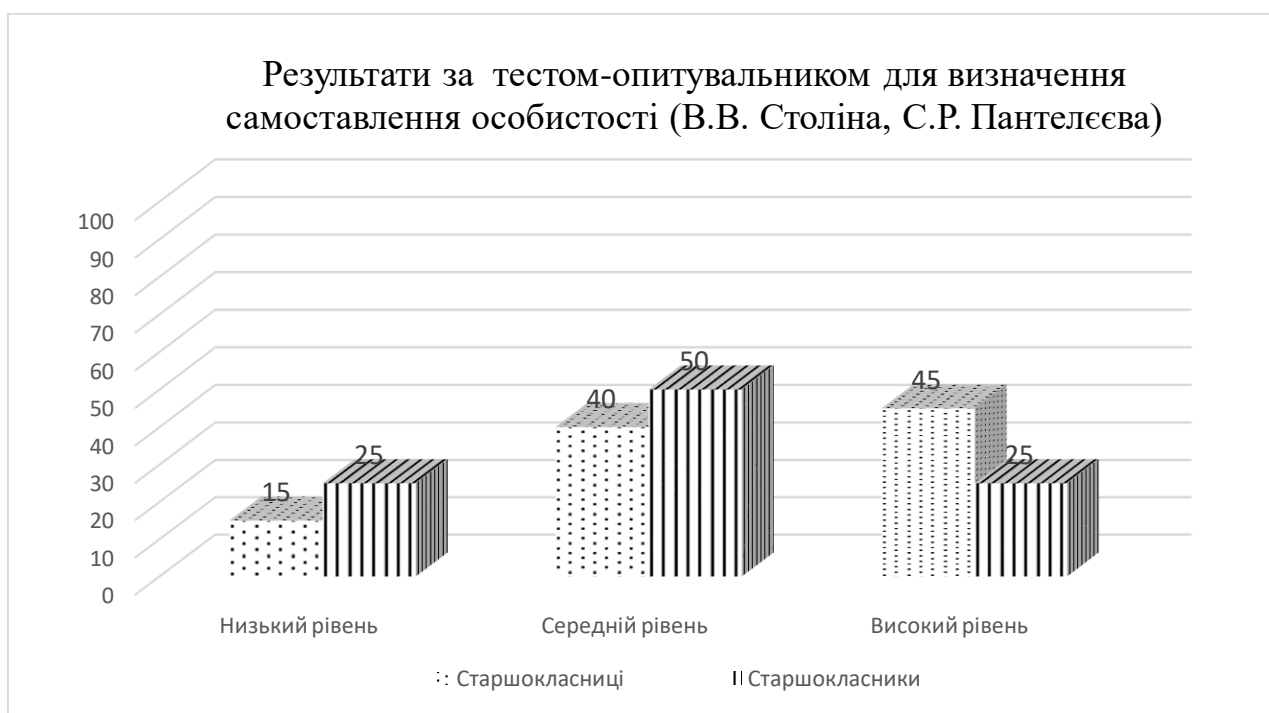

Рис. 2.1. Відсоткове значення порівняльної діаграма показників рівня самовпевненості старшокласників

Показник «самокерівництво» показує нам, що у 10% старшокласниць та 30% старшокласників виявлено низький рівень, котрий проявляється у нездатності протистояти долі, погану саморегуляцію, розмитий локус «Я», відсутність тенденції шукати причини вчинків і результатів у самому собі. Високий рівень спостерігається у 30% старшокласниць та 10% старшокласників.

Старшокласники з високим рівнем у даному показнику виразно переживають власне «Я» як внутрішній стержень, котрий з'єднує їх особистість та життєдіяльність. Такі старшокласники відчують почуття обґрунтованості і послідовності власних внутрішніх спонукань та цілей (див. рис. 2.2.). Даний показник дає уявлення про те, що основним джерелом активності і результатів є сам старшокласник.

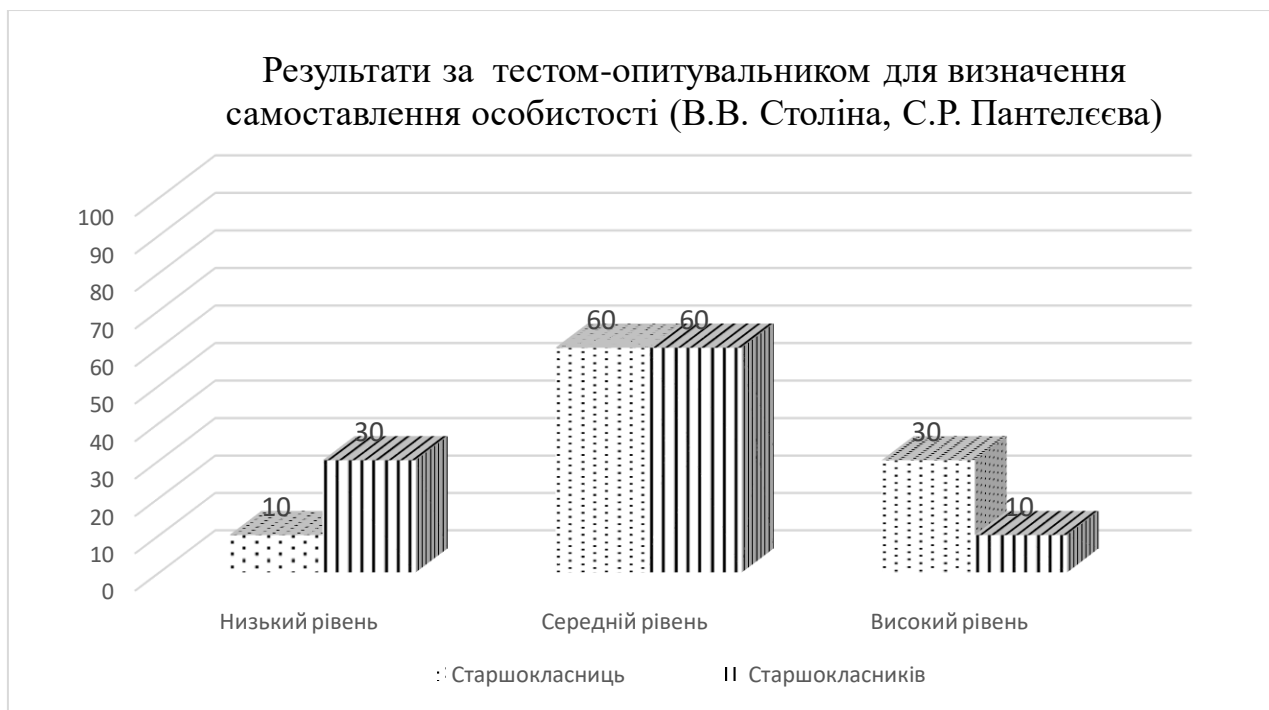

Рис. 2.2. Відсоткове значення порівняльної діаграми показників рівня самоменеджменту старшокласників

Щодо показника «самоцінності» (див. рис. 2.3.), який характеризується емоційною оцінкою себе, власного «Я» за внутрішніми інтимними критеріями любові, духовності та багатства внутрішнього світу. Ми виявили, що 10% старшокласниць і 20% старшокласників мають низький рівень невпевненості в собі, відстороненість, що межує з байдужістю до себе, втрату інтересу до свого внутрішнього світу. Високий рівень спостерігається у 35% старшокласниць і 20% старшокласників. Вона відображається в інтересі до власного «Я», самолюбстві, відчутті цінності власної особистості та прогнозованої цінності власного «Я» для інших.

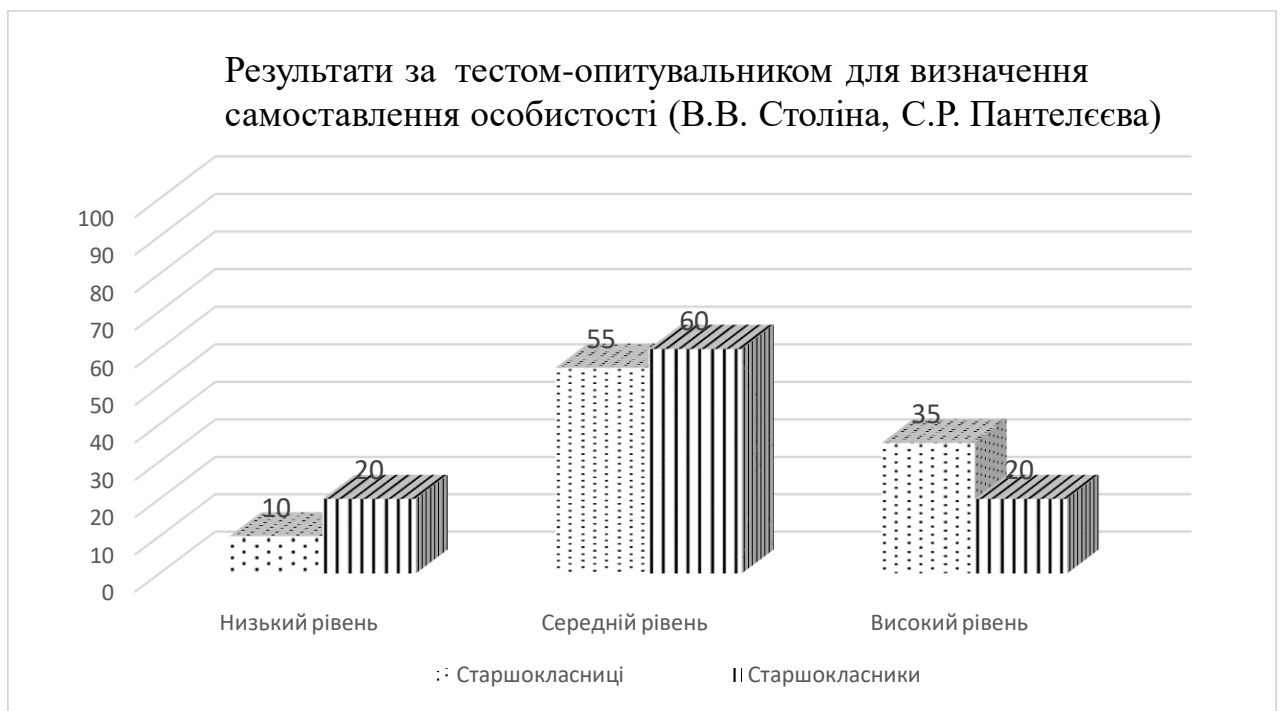

Рис. 2.3. Відсоткове значення порівняльної діаграми показників рівня самооцінки старшокласників

Показник «самосприйняття» показує нам, що більшість вибірки показує середній рівень (55% старшокласниць і 60% старшокласників).

Низький рівень виявлено у 15% старшокласниць і 25% старшокласників. У таких старшокласників недостатній рівень самосприйняття, що є одним із основних симптомів дезадаптації. 30% старшокласниць і 15% старшокласників мають високий рівень, який характеризується доброзичливим ставленням до себе, схваленням своїх бажань і планів, повним прийняттям себе, навіть з певними недоліками (див. рис. 2.4.).

За показником «внутрішня конфліктність»: 20% старшокласниць і 35% старшокласників демонструють низький рівень (заперечення проблем, має місце замкнутість, поверхнєве самовдоволення. 65% старшокласниць і 45% старшокласників). у хлопців середній рівень, що говорить про підвищену рефлексію, «занурення» в себе, розуміння своїх труднощів, адекватний образ «Я» та відсутність витіснення 15% старшокласниць і 20% старшокласників. мають високий рівень внутрішньої конфліктності, таких старшокласників супроводжують тривожно-депресивні стани, які супроводжуються почуттям провини (див. рис. 2.5.).

Рис. 2.4. Відсоткове значення порівняльної діаграми показників рівня самосприйняття старшокласників

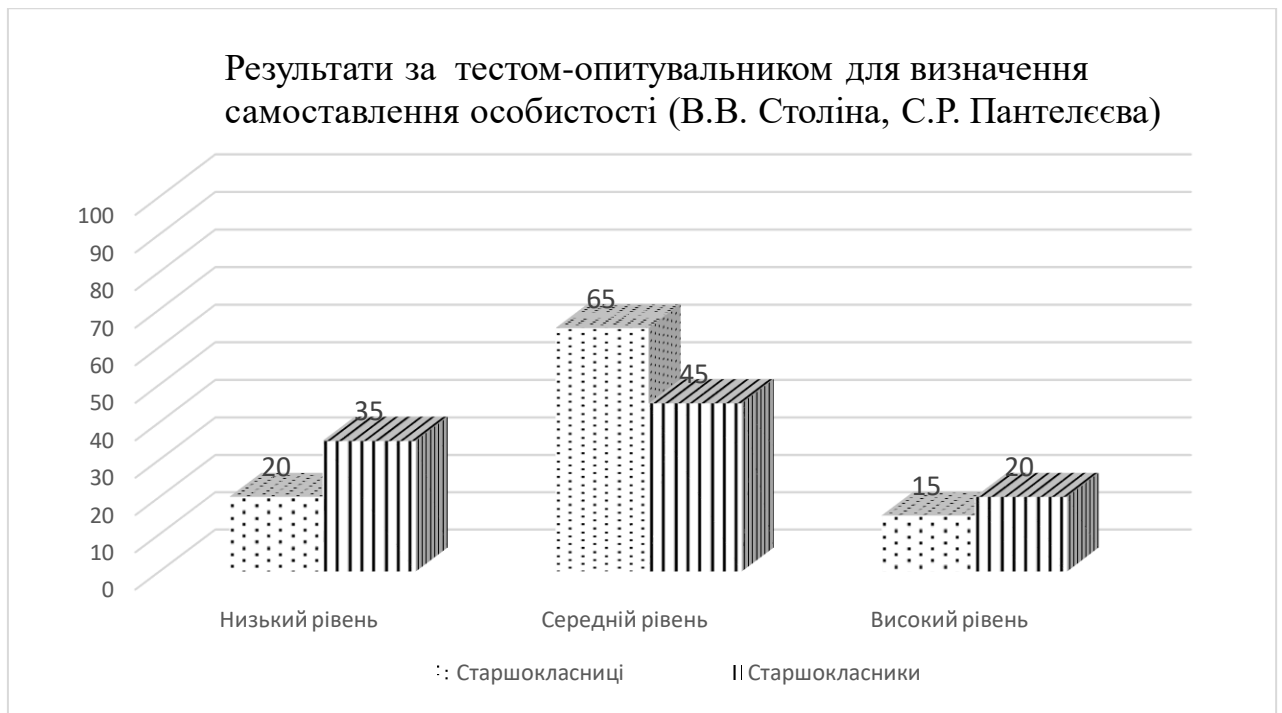

Рис. 2.5. Відсоткове значення порівняльна діаграма показників рівня внутрішньої конфліктності старшокласників

Показник «самоприхильність» дозволяє проаналізувати, що 70% старшокласниць і 40% старшокласників мають низький рівень самоприхильності. Такі старшокласники хочуть щось змінити в собі, тому що є незадоволення собою. Високий рівень виявлено у 5% старшокласниць і 5% старшокласників, що свідчить про ригідність «Я-концепції», небажання змінювати себе на фоні позитивного ставлення до себе (див. рис. 2.6.).

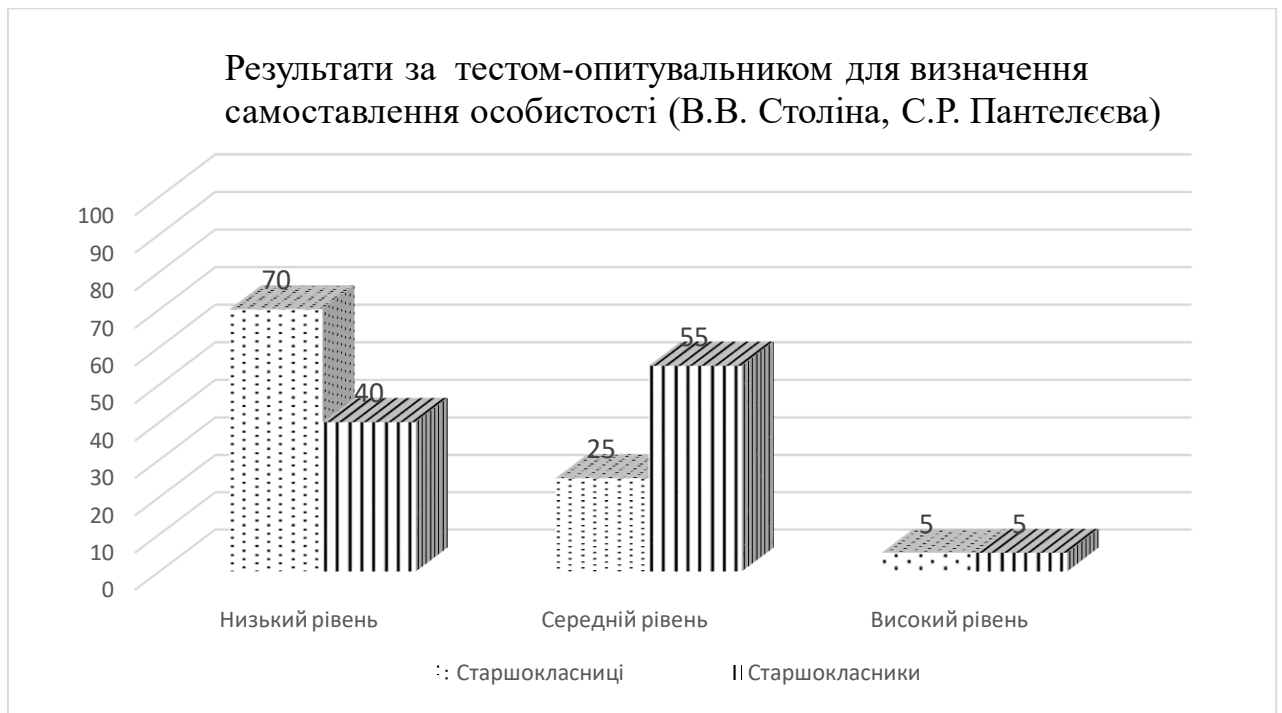

Рис. 2.6. Відсоткове значення порівняльної діаграми показників рівня самоприхильності старшокласників

Висновок до методики: 45% старшокласниць і 25% старшокласників мають високий рівень впевненості в собі, який проявляється високою самооцінкою, самовпевненістю, відсутністю внутрішньої напруги. Високий рівень самоконтролю спостерігається у 30% старшокласниць і 10% старшокласників. Люди похилого віку з високим рівнем цього показника чітко переживають власне «Я» як внутрішній стрижень, що пов'язує їх особистість і життєдіяльність. Такі старшокласники відчувають обґрунтованість і послідовність власних внутрішніх мотивацій і цілей.

Ми виявили, що 10% старшокласниць і 20% старшокласників мають низький рівень самооцінки, що передбачає сумніви в цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до власного «Я», втрату інтересу. у своєму внутрішньому світі. 65% старшокласниць і 45% старшокласників мають середній рівень внутрішньої конфліктності, що говорить про підвищену рефлексію, «занурення» в себе, розуміння своїх

труднощів, адекватний образ «Я» і відсутність витіснення. . Слід зазначити, що суттєвої різниці в показниках між студентками та студентками немає.

За допомогою тесту-опитувальника смисложиттєвих орієнтацій авторства Д.О. Леонтєва ми виявили, що за шкалою «Ціль у житті» високий рівень переважає серед старшокласниць (75%), що свідчить про них як про особистостей, які мають цілі на майбутнє, але ці плани не мають під собою реального підґрунтя. справжні і не підкріплені персональною відповідальністю за їх виконання. Серед старшокласників цей рівень виявлено у 60%. Низький рівень, який демонструє відсутність життєвих цілей (старшокласниці – 25%, старшокласники – 40%) (див. рис. 2.7.).

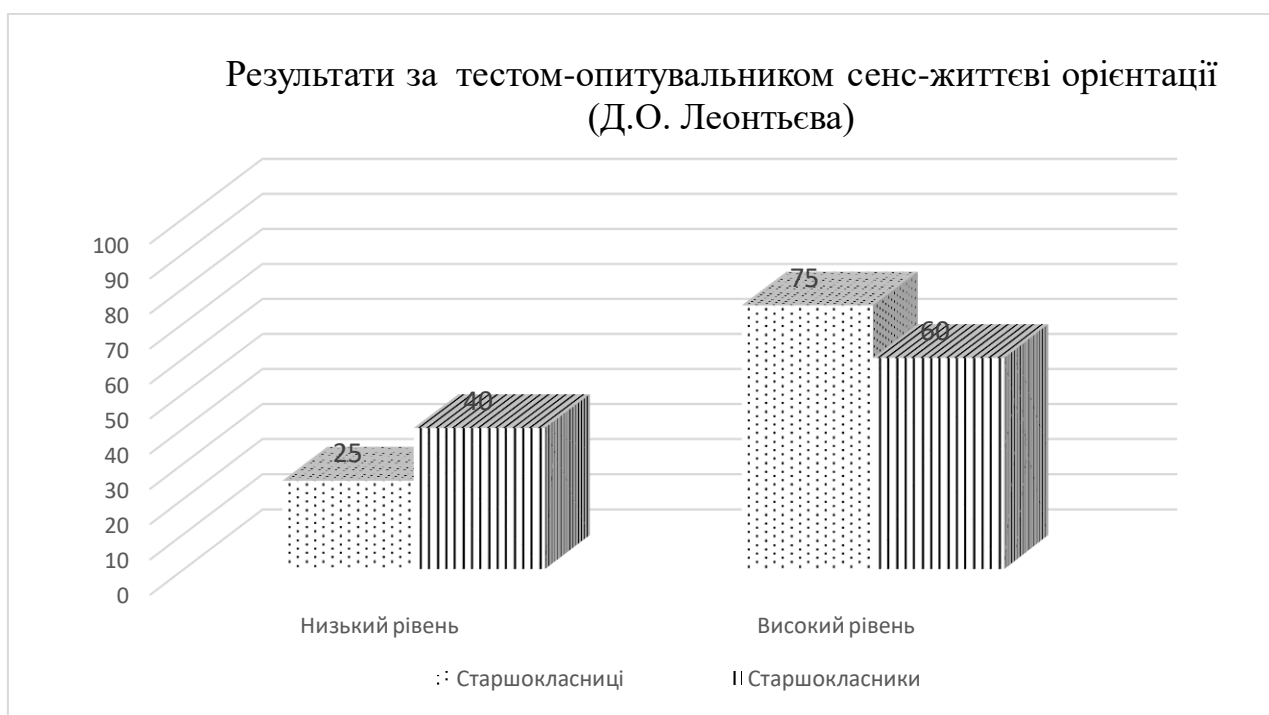

Рис. 2.7. Відсоткове значення порівняльної діаграма шкали цілей життя старшокласників

Шкала «ефективність» або задоволеність самореалізацією характеризується тим, що при високих балах минуле має великий вплив на подальше життя (старшокласниці 75%, старшокласники 60%).

Низькі показники, у свою чергу, характеризуються незадоволеністю прожитим відрізком життя (старшокласниці 25%, старшокласники 40%) (див. рис. 2.8.).

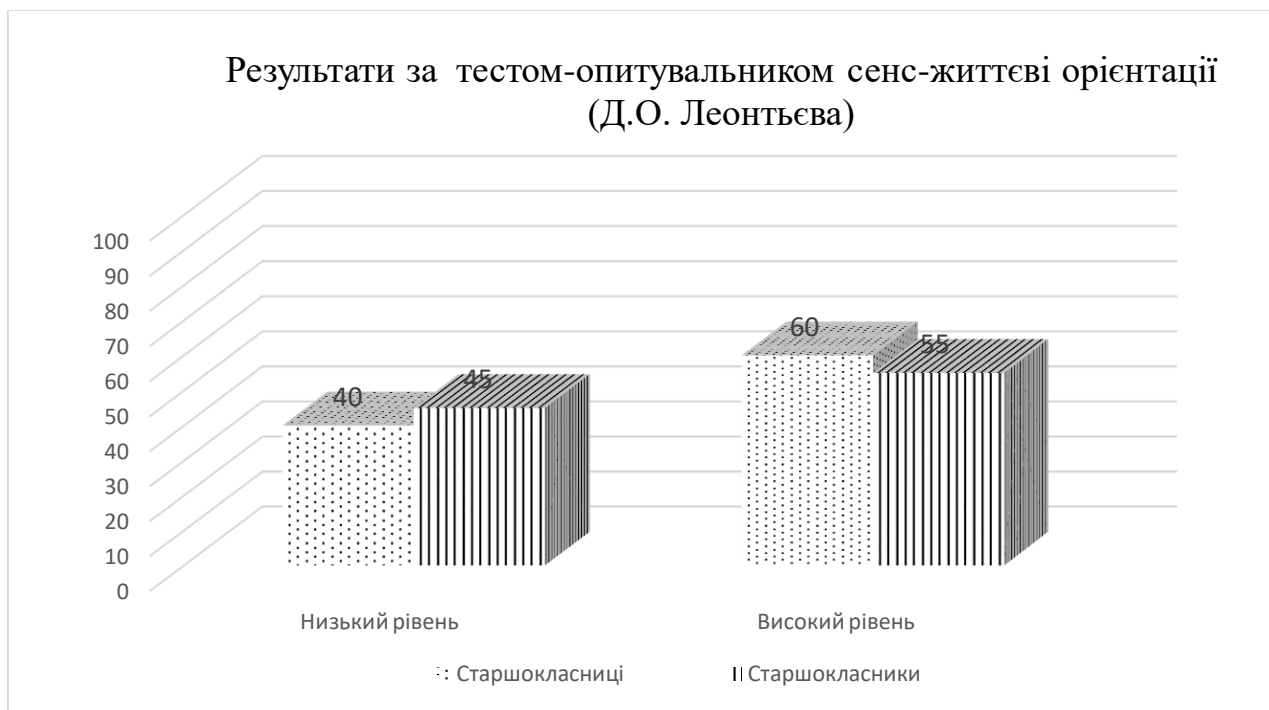

Рис. 2.8. Відсоткове значення порівняльної діаграми шкали результативності старшокласників

За шкалою «Я-локус контролю» виявлено, що 30% старшокласниць і 40% дев'ятикласників мають низький рівень «Я»-локусу контролю, який характеризується відсутністю віри у здатності людини контролювати події власного життя. Високий рівень – 70% старшокласниць і 60% старшокласників.

Цей рівень характеризує старшокласників як сильних особистостей, які мають достатню свободу вибору для того, щоб будувати своє життя відповідно до своїх життєвих цілей (див. рис. 2.9).

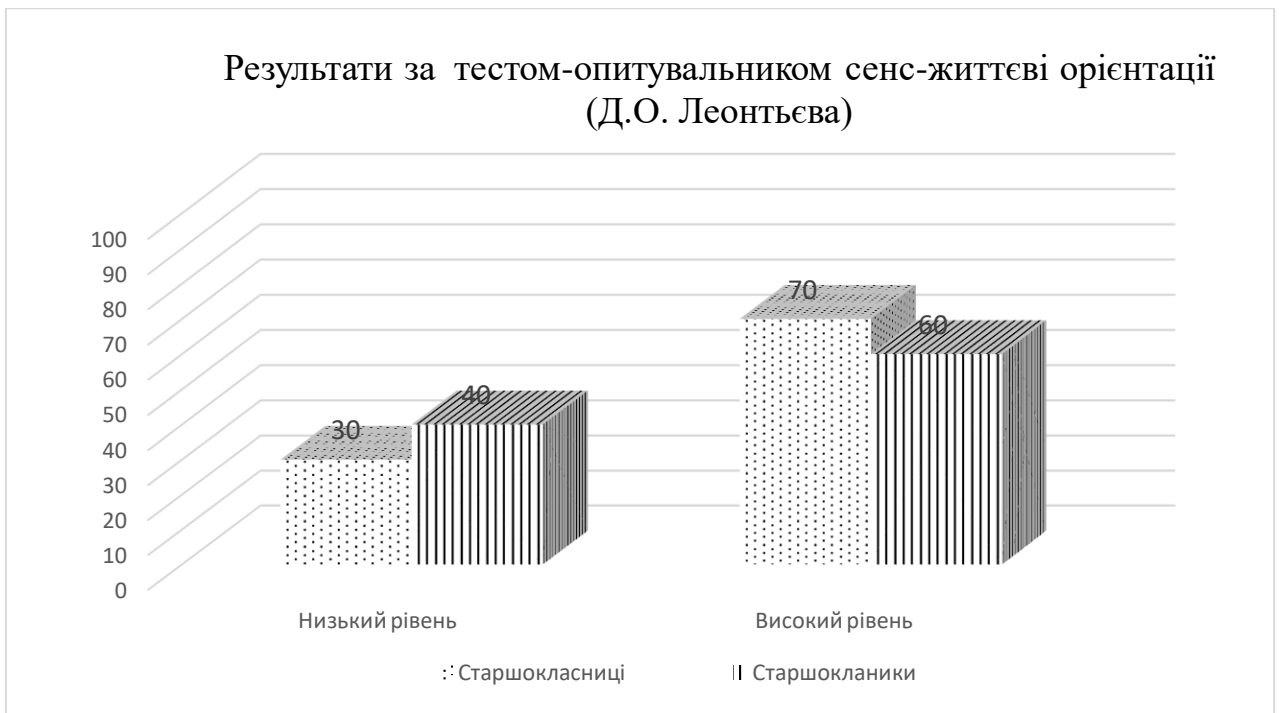

Рис. 2.9. Відсоткове значення порівняльної діаграма шкали локус контролю «Я» старшокласників

За шкалою «локус контролю-життя» ми виявили, що 30% старшокласниць і 40% старшокласників мають низький рівень.

Старшокласники впевнені, що їхнє життя не підвладне свідомому контролю і думати про майбутнє немає сенсу. 70% старшокласниць і 60% старшокласників мають високий рівень, вони впевнені, що можна контролювати власне життя, приймати рішення і втілювати все заплановане в реальність (див. рис. 2.10).

Рис. 2.10. Відсоткове значення порівняльної діаграма шкали локус контролю життя старшокласників

Загальний показник сформованості уявлень про життя у старшокласників:

- 45% старшокласниць і 25% старшокласників мають чіткі погляди і цілі на своє майбутнє життя;
- 50% старшокласниць і 65% старшокласників ще вагаються, що їм робити в майбутньому, але певні погляди на майбутнє є;
- І лише 5% старшокласниць і 10% старшокласників повністю незадоволені своїм поточним життям і не мають цілей на майбутнє, які надають життю сенс (див. рис. 2.11).

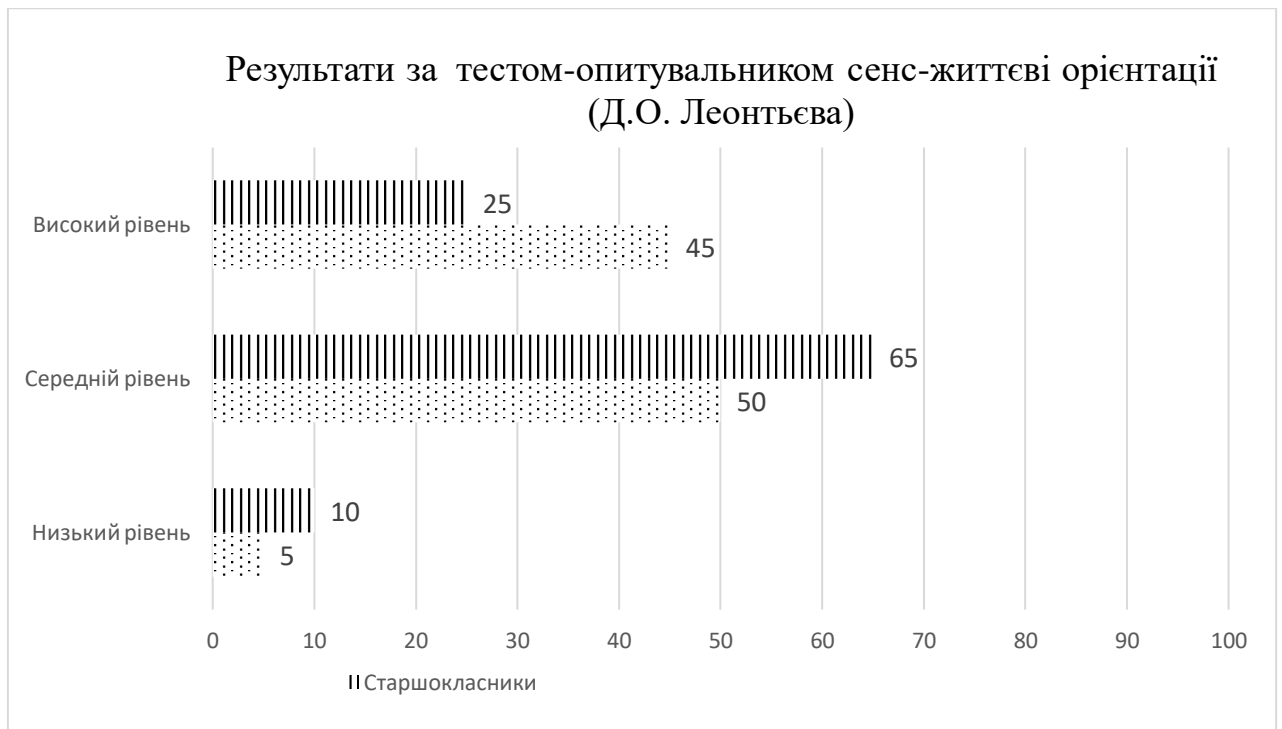

Рис. 2.11. Відсоткове значення порівняльної діаграми рівнів сформованості уявлень про життя старшокласників

Висновок до методики: більша частина вибірки демонструє високий рівень локусу контролю «Я» – 70% старшокласниць і 60% старшокласників. Цей рівень характеризує студентів як сильних особистостей, які мають достатню свободу вибору, щоб будувати своє життя відповідно до своїх життєвих цілей. 45% старшокласниць і 25% старшокласників мають чіткі погляди і цілі на своє майбутнє життя, і лише 5% старшокласниць і 10% старшокласників повністю незадоволені своїм нинішнім життям і не мають цілей щодо майбутнє.

За допомогою тесту Дж. Холланда на визначення професійних типів особистості ми маємо можливість спостерігати, як відрізняються професійні орієнтації старшокласників 9 класу Кіцманської ОТГ Чернівецького району (див. рис. 2.12).

20% старшокласниць і такий же відсоток старшокласників мають артистичний тип, який характеризується відстороненістю від конкретних

проблем і діяльності. У таких старшокласників складні погляди на життя, спостерігається акцентуація власного «Я». Для цього типу характерна асоціальність. Вербальні навички домінують над математичними. Спілкуючись з іншими, вони покладаються на свої почуття, емоції та уяву. Для цього типу характерні риси: розкутість, експресія та оригінальність. Проте не вистачає акуратності та старанності.

Заповзятливий тип виявлено у 30% старшокласниць і 25% старшокласників. Цей тип був виявлений у більшості вибірки. Характеризується тим, що такі старшокласники імпульсивні, дозволяють собі проявляти ентузіазм, реалізують свою любов до пригод. Вони уникають монотонної роботи і не люблять фізичної праці. Вербальні здібності вище середнього. Такі старшокласники малорухливі, але у них погано розвинені увага і концентрація.

Лише 10% старшокласниць і 5% старшокласників мають звичайний тип. Для якого характерна орієнтація на цілі, завдання та цінності. Підхід до проблем, що виникають, має стереотипний і конкретно-практичний характер. Цим старшокласникам властива жорсткість, консерватизм і залежність. Цей тип віддає перевагу професіям, пов'язаним з розрахунками. Ці старшокласники мають розвинені математичні здібності та хороші навички вербальної комунікації. Оригінальність, спонтанність мислення не властива цьому зразку.

Соціальний тип – 20% старшокласниць, 25% старшокласників. Всі завдання і цілі, які ставлять перед собою ці старшокласники, тісно пов'язані з соціальним середовищем. Вони людяні, товариські, прагнуть навчати та виховувати. Старшокласники з цим типом особистості люблять діяльність, яка передбачає допомогу іншим. Вони виділяються серед інших тим, що мають добре розвинені вербальні здібності, але слабкі математичні. Комунікативні здібності, організаторські здібності – вираженіяскраво. Спектр емоцій, почуттів і вміння спілкуватися допомагають у вирішенні проблем.

Лише у 10% старшокласниць і 15% старшокласників ми визначили інтелектуальний тип особистості. Вони орієнтовані на теоретичні і здебільшого естетичні цінності, розумову працю. Для цього типу характерні допитливість, аналітичність, раціональність, самостійність, акуратність, методичність і пунктуальність. Такі старшокласники здебільшого можуть вести асоціальний спосіб життя, вони замкнуті і ніколи не виявляють лідерських якостей. У них високий рівень розвитку як вербальних, так і математичних здібностей.

Реалістичний тип проявляється у 10% старшокласниць і стільки ж у старшокласників. Життєва орієнтація таких старшокласників сучасна. Цей тип характеризується емоційною стійкістю. Вони відрізняються здатністю до отримання точних знань і соціальних навичок, але, з іншого боку, обмежені в спілкуванні. Проте рівень розвитку психомоторних якостей переважає над іншими властивостями.

Рис. 2.12. Відсоткове значення порівняльної діаграми професійних типів особистості старшокласників

За допомогою методики «Вольова регуляція особистості» (М.С. Гуткіна, Г.Ф. Михальченко) ми визначили загальний показник, що характеризує вольову організацію старшокласників та їх вольові особливості.

Ми виявили, що загальний показник вольової організованості на високому рівні однаковий (30%). Це свідчить про те, що старшокласники свідомо і з почуттям реальності вміють визначати свої цілі, шляхи і методи їх досягнення. Середній рівень виявлено у 45% старшокласниць і 40% старшокласників, у яких сила волі розвинена достатньо. 25% старшокласниць і 30% старшокласників мають низький рівень вольових якостей, що потребує тренування та розвитку (див. рис. 2.13).

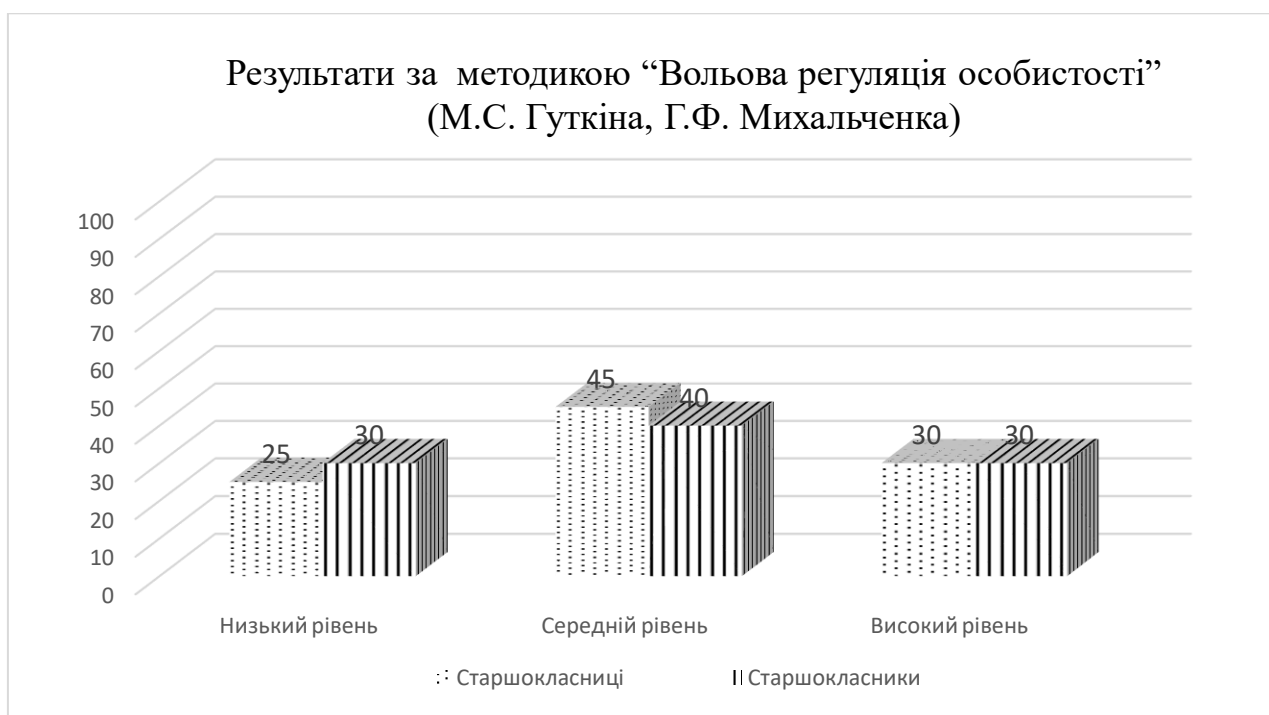

Рис. 2.13. Відсоткове значення порівняльна діаграма вольової організації старшокласників

Фактори вольових якостей особистості ми навели в таблиці 2.1.

Низький рівень факторів – вимагає розвитку і навчання, нерозвиненість будь-якого з факторів заважає людині досягати поставлених завдань.

Середній рівень означає, що якість волі розвинена достатньо. Високий рівень показує нам, що якість волі дуже розвинена. І та чи інша вольова якість, яка має високий рівень, є визначальною в структурі вольової організації особистості.

Отже, з даної методики видно, що високий рівень однаковий (30%) як у старшокласниць, так і у старшокласників. Володіючи свідомістю та відчуттям реальності, вони здатні визначати свої цілі, шляхи та методи їх досягнення.

Відрадно, що лише 15% старшокласниць і 20% старшокласників мають низький рівень організації діяльності. Це означає, що у більшості старшокласників добре розвинена якість волі, яка полегшить їм реалізацію власних цілей.

У факторах самоконтролю у старшокласників на середньому рівні переважає самостійність, що свідчить про достатній розвиток цих вольових якостей.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури щодо впливу особистісних факторів на професійну спрямованість старшокласників та результати емпіричних досліджень дають змогу сформулювати наступне:

У період ранньої юності відбувається ідентифікація особистості, формування Я-концепції, особистісних якостей, професійного визначення особистості. Вік від 14-15 років і до 18 років – періодранньої юності.

Провідною діяльністю в ранній юності є спілкування. Особлива потреба в спілкуванні з однолітками виникає вже в підлітковому віці, а в ранній юності ця потреба в комунікативній діяльності набуває форми певної динамічної гнучкої системи.

Самооцінка є центральним утворенням у процесі самовдосконалення особистості. Його основна функція в розумовій діяльності полягає в тому, що він є необхідною умовою саморегуляції поведінки. Вищою формою саморегуляції є творче ставлення до власної особистості, прагнення до самозміни та вдосконалення. Формування самооцінки пов'язане з особливостями стосунків учня з навколишнім світом.

З ростом інтелектуального розвитку дитина постійно відокремлює критерії і методи оцінки від оцінок оточуючих і переносить їх на себе, що є основним механізмом розвитку самооцінки в підлітковому віці. Формування останнього в молодості пов'язане з появою таких якостей, як компетентність, почуття власної гідності, впевненість у собі тощо.

У стосунках зі старшокласниками старшокласники прагнуть звільнитися від контролю й опіки батьків і вчителів, а також від встановлених ними норм і правил. У цьому процесі прийнято розрізняти прагнення до автономії у сфері поведінки (потреба і право самостійно вирішувати особисті проблеми), емоційну автономію (потреба і право мати власні, самостійно обрані переваги) і нормативну автономію. (потреба і право на власні норми і цінності).

Важливим фактором є самооцінка, оскільки вона відображає впевненість людини у своїх професійних та особистих силах, самоповагу. Низька самооцінка призводить до беспорядності - людина заздалегідь відмовляється від труднощів і проблем, так як і так ні на що не здатний. Завищена самооцінка небезпечна надмірними претензіями.

Професійне самовизначення старшокласників – це цілісний інтегративний процес, у якому утверджуються та реалізуються основні життєві цінності особистості та уточнюються аспекти її життєвого, особистісного та соціального самовизначення. Вона передбачає неупереджену оцінку власних особливостей і професійних якостей, необхідних для вибору майбутньої професії, що у старших підлітків і юнаків важко здійснити через відповідні психологічні особливості зазначених періодів онтогенезу, зокрема, нестійкість і не завжди адекватної самооцінки та суперечливості Я-образу учнів.

Самооцінка істотно впливає на професійне самовизначення старшокласників, яке характеризується зовнішніми та внутрішніми факторами, що формують професійне самовизначення. До внутрішніх факторів належать: здібності, нахили, темперамент, характер, самооцінка, самооцінка.

Аналіз літератури показує, що при вирішенні завдань підготовки старшокласників до вибору професії недостатньо вивчати питання особистісних смислів, які є механізмами усвідомленого особистісно-професійного самовизначення. Саме старшокласники перебувають на етапі особистісно-професійного самовизначення, пошуку особистісних смислів та формування професійних ціннісних орієнтацій.

Процес їх професійного самовизначення іноді відбувається спонтанно, під впливом випадкових зовнішніх, незалежних факторів і умов. Це зумовлено, насамперед, недостатнім усвідомленням і розумінням старшокласниками власних цілей і цінностей, невмінням співставити вимоги професії з власними здібностями та інтересами, а також відсутністю

організованої, достатньо широкої знання про професії та про цінності професій. Тобто, старшокласники після закінчення школи не мають базових знань для прийняття рішень щодо майбутньої професійної діяльності, відсутнє саморозуміння у плануванні та виборі майбутньої професії.

У ході дослідження встановлено, що за шкалою «Ціль у житті» високий рівень переважає серед старшокласниць (75%), що демонструє їх як особистостей, які мають цілі на майбутнє, але ці плани не мають реального підґрунтя в сьогоденні та не підкріплені персональною відповідальністю за їх виконання. Серед старшокласників цей рівень виявлено у 60%. 35% старшокласниць і 20% старшокласників мають високий рівень самооцінки. Вона відображається в інтересі до власного «Я», самолюбстві, відчутті цінності власної особистості та прогнозованої цінності власного «Я» для інших. 45% старшокласниць і 25% старшокласників мають високий рівень впевненості в собі, який проявляється у їх високій самооцінці, впевненості в собі, відсутності внутрішньої напруги.

Гіпотеза нашого дослідження підтвердилася, оскільки особистісні фактори старшокласників впливають на їхню професійну орієнтацію. Залежно від уявлень учнів про життя, загального показника вольової організації, вольових характеристик формується ставлення старшокласників до себе, їх професійна спрямованість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арон І.С. Психологічна готовність до професійного самовизначення // Вісник Київського державного університету ім. Н.А. Некрасова. – 2010. – № 1. с. 237.
2. Артеменко О.А. Структурні компоненти та критерії оцінки професійної спрямованості старшокласників – вихованців позашкільних навчальних закладів / О.А. Артеменко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 62-72.
3. Бабко Т.М. Профконсультування як один із інноваційних напрямів профорієнтаційної діяльності вчителя в умовах профільної школи / Т.М. Бабко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 73-81.
4. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів // Газета «Психолог». – 2004. – №8. – С.2-11.
5. Барановский А.Б., Потапенко Г.М., Щекин Г.В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. – К., 1991.
6. Бех І. Виховання особистості: особистісно-орієнтований підхід. Київ, 2008. 263 с.
7. Боришевський М.І. Теоретичні питання самосвідомості особистості. Київ, 2010. 78 с.
8. Бушко Т. Психологічні аспекти відповідальності у контексті професійного самовизначення, професійної підготовки та професійної діяльності . Молодь і ринок. 2012. №5(88). С. 115-139.
9. Варбан Є. О. Особистісна рефлексія як ресурс психологічного подолання. Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Психологія. Х.: ХНПУ, 2010. Вип. 37. С. 41-51.

10. Вечірко М.С. Зміст та структура категорії професійного самовизначення майбутнього вчителя філологічних спеціальностей. 2011. 75 с.
11. Взаємозв'язок основних чинників професійного самовизначення особистості. URL: https://studexpo.ru/94556/psihologiya/vzayemozvyazok_osnovnih_chinnikiv_profesiynogo_samoviznachennya_osobistosti (дата звернення: 28.11.2021).
12. Вікова психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – С. 233-259.
13. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. /О.В. Скрипченко., Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416с.
14. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: дис. канд. психол. наук: 19. 00. 07 Київ. 2002. 24 с.
15. Вітковська О.В. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації : монографія / О.В. Вітковська. – К. : Наук. світ, 2001. – 91 с.
16. Вітковська О.І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 21 с.
17. Вовчик-Блакитна М.В. Сімейне виховання. Юнацтво. – К., 1982.
18. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – К.: Науковадумка, 1988. – 144 с.
19. Гуменюк О. Психологія Я-концепції. Тернопіль, 2012. 186 с.
20. Гуменюк, О. Авторська програма курсу «Психологія Я-концепції» / О. Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2004. – № 1. – С. 119-125.
21. Гуцан Л. А., Морін О. Л. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу. Мадрид, 2016. 220 с.
22. Дмитрова Т.В. Образ «Я» як регулятор міжособистісних стосунків у ранній юності. Київ, 2008. 187с.

23. Дослідження спрямованості особистості (Б. Басса). URL: <https://studfile.net/preview/5043653/page:15/> (дата звернення: 10.09.2021).
Подкоритова Л.О. Психологічна корекція самооцінки. URL: https://msn.khnu.km.ua/pluginfile.php/514876/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%2011%20%D0%9F%D0%9A%20%D0%A1%D0%9E.pdf (дата звернення: 19.09.2021).
24. Єрмаков І. Г. Життєвий проект особистості: від теорії до практики. Київ, 2017. 209 с.
25. Забродський М. М. Основи вікової психології: Навч. посібник. – Тернопіль, 2005. – С.91-106.
26. Завищена самооцінка: методи корекції та стратегії спілкування з такими людьми. URL: <https://mzosh19.org.ua/129092/zavyshennaya-samoocenkametody-korrekcii-i-strategii-obsheniya-s-takimi-lyud-mi/> (дата звернення: 20.09.2021). Поради учням при завищеній самооцінці. URL: <https://sites.google.com/site/krivoyrogkzsh106/poradi-uchnam-pri-zavisenijsamoocinci> (дата звернення: 21.09.2021).
27. Ігнатович О. М. Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти: монографія. Кіровоград, 2014. 228 с. 65.
28. Касянова О.М. Кваліметрична модель оцінки готовності школи до впровадження профільного навчання // Управління школою. – 2004. – № 19-21. – С.4.
29. Клімов Є.О. Психология профессионального самоопределения. 2010. 302 с.
30. Клімова Н. Профільне навчання – шлях до майбутньої професії / Н. Клімова. // Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. № 5. С. 36-44.
31. Клочек Л.В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці. Київ, 2015. 70 с.
32. Кон И.С. Психология ранней юности. 1999. 356 с.

33. Кулаков Р. С. Особливості становлення самооцінки та рівня домагань старшокласників як психологічних детермінант їх професійного самовизначення. Київ, 2013. 20 с.
34. Кучеренко Є.В. Професійне самовизначення особистості як динамічний процес. Проблеми загальної та педагогічної психології. Київ, 2017. 252 с.
35. Левенець А.Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці. Київ, 2016. 20 с.
36. Максименко С.Д. Психолого-педагогічні аспекти формування особистості в навчально-виховному процесі. Київ, 2007. 578 с.
37. Максимчук Н.П. Ціннісні орієнтації та формування особистості майбутнього педагога. Київ, 2008. 69 с.
38. Мачунська І.М. Основні чинники професійного самовизначення старшокласників. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2013. 533 с.
39. Меднікова Г.І. Самооцінка та рівень домагань особистості як динамічна система. Харків, 2012. 194 с.
40. Мілютіна К. Л. Траєкторії життєвого шляху особистості в динамічному середовищі. Ніжин, 2012. 298 с.
41. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – [4-е вид.]. – К., 2003. – 615 с.
42. Нестерова Л. В. Допрофільна підготовка технологічного напрямку в структурі профільного навчання / Наша школа. 2012. № 5. С. 38-41.
40. Погудина І. Е. Становлення самооцінки в підлітковому віці як об'єкт психолого-педагогічного супроводу: стаття / І.Є. Погудина // Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу: Теорія і практика. – регіональний збірник наукових праць. – 3 випуск: ел. ресурс. – [http://www.egpu.ru/]
43. Онищенко Н.П. Девіантна поведінка школярів як психолого-педагогічна проблема. Вісник ЛНУ ім. І.Франка. Серія педагогічна. 2012. Вип. 16. С. 174-182

44. Онуфрієва Л.А. Самооцінка як складова Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій / Л.А. Онуфрієва // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2016. – С. 396-412.
45. Онуфрієва Л.А. Самооцінка як складова Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій. Кам'янець-Подільський, 2013. 412 с.
46. Особливості прояву ціннісних орієнтацій підліткового та юнацького віку. URL: https://knowledge.allbest.ru/psychology/2c0b65635a2ad79a4d43a88521206d26_0.html (дата звернення: 15.09.2021).
47. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді : метод. посіб. / [за ред. М.П. Тименка]. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2001. – 153с.
48. Помиткіна Л.В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень. Київ, 2013. 381 с.
49. Професійна орієнтація молоді / Випуск 1. – Тернопіль, 1995.
50. Професійне самовизначення старшокласників : Метод. посіб. / Д.О. Закатнов, О.В.Мельник, О.В.Осипов та ін.; Упоряд. Л. Шелестова. – К. : Шкільний світ: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 127 с.
51. Професійне самовизначення. Психологічні особливості вибору професії. URL: <http://um.co.ua/5/5-7/5-77745.html> (дата звернення: 07.12.2021).
52. Профорієнтація та вибір професії. URL: [https:// kariera.in.ua](https://kariera.in.ua) (дата звернення: 01.12.2021).
53. Радчук Г.К. Формування самооцінки професійно значущих якостей особистості старшокласника при виборі педагогічної професії: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07. – К., 1992. – 216с.
54. РоджерсК. Вчитисябутивільним / К. Роджерс // Гуманістичнапсихологія : Антологія в 3-х т. / За ред. Р. Трачаї Г. Балла. – Т. 1. – К., 2001. – 252с.
55. Розвиток психодіагностики у XIX- XX ст. URL: https://pidru4niki.com/14170120/psihologiya/rozvitok_psihodiagnostiki_xix--xx (дата звернення: 07.12.2021).

56. Савчин М. Психологія юності. Вікова психологія. Київ, 2017. 287 с.
57. Сердюк Л.А. Форми особистісного самовираження сучасних старшокласників. 2011. 95 с.
58. Синявський В.В. Психологічні основи профорієнтаційної професіографії : навч. посіб. / В.В. Синявський. – К. : ПК ДСЗУ, 2010. – 89 с.
59. Співак Л.М. Психологія розвитку національної самосвідомості особистості в юності. Кам'янець-Подільський, 2015. 300 с.
60. Становських З.Л. Рефлексія в структурі професійного самовизначення старшокласників. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. праць / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. К., 2003. с. 642-650.
61. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. Київ, 2013. 372 с.
62. Туриніна О.Л. Психологічні особливості професійного самовизначення учнів. Київ, 2015. 218с.
63. Федоришин А.Б. Динаміка самооцінки старшокласників в колективі однолітків. Київ, 2005. 24с.
64. Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. Киев, 1995. 158 с.
65. Чистякова С.Н. Проблема самоопределения старшеклассников при выборе профессии. Київ, 2008. 202с.
66. Шевченко Н.Ф. Особливості трансформаційних змін у смисловій сфері фахівців на початковому етапі професіоналізації. Харків, 2015. 422 с.
67. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №6. – С. 26-27.
68. Шмаргун В. М. Інтелектуальні здібності людини // В. Шмаргун, А. Гапонько. – Проблеми гуманітарних наук. Психологія, 2015. – Вип. 35. – С. 251-262.
69. Шмаргун В. М. Освіченість та інтелігентність в освітньому середовищі / В. М. Шмаргун // Науковий вісник Національного університету

- біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, 2016. – Вип. 233. – С. 389-396.
70. Штепа О. С. Тренінг «Актуалізація особистісної зрілості». Практична психологія та соціальна робота. 2005. №2. – С. 42-46.
71. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. Посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
72. Якимова І. О. Психологічні особливості розвитку самопізнання в обдарованих підлітків: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / І. О. Якимова. – Київ, 2013. – 210 с.
73. Lamote C., Engels N. The development of student teachers' professional identity // European Journal of Teacher Education. 2010. Т. 33, № 1. Р. 3–18. DOI: 10.1080/02619760903457735

ДОДАТКИ

Тест-опитувальник для визначення самоствавлення особистості (В.В.

Столін, С.Р. Пантелєєв).

Мета: визначення емоційного та семантичного змісту ставлення особистості до себе.

Досліджуваним пропонується опитувальник, що налічує 110 тверджень.

Інструкція: «Уважно прочитайте запропоновані Вам твердження і обведіть одну з двох відповідей на окремому бланку поряд з номером кожного твердження: обведіть знак “+” якщо Ви погоджуєтесь або знак “-” якщо не погоджуєтесь.

Над твердженнями довго не роздумуйте. Правильних і неправильних відповідей немає.

Текст опитувальника

1. Мої слова не так уже й часто розходяться з ділом.
2. Випадковому знайомому я швидше за все видамся людиною приємною.
3. До чужих проблем я завжди ставлюсь з тим же розумінням, що і до своїх.
4. У мене часто виникає відчуття, що те, про що я подумки з собою розмовляю, мені неприємне.
5. Думаю, що більшість моїх знайомих ставиться до мене з симпатією.
6. Найрозумніше, що може зробити людина у своєму житті, – це підкоритися власній долі.
7. У мене достатньо здібностей та енергії втілити в життя задумане.
8. Якби Я роздвоївся, то мені було б дуже цікаво спілкуватися зі своїм двійником.
9. Я не здатен завдати душевного болю коханим та рідним мені людям.
10. Я вважаю, що іноді не гріх пожаліти самого себе.
11. Зробивши якийсь промах, я часто не можу зрозуміти, як мені могло прийти в голову, що із задуманого могло вийти щось хороше.
12. Частіше я схвалюю свої плани і вчинки.

13. В моїй особистості є, мабуть, щось таке, що здатне викликати у інших гостру неприязнь.
14. Коли я намагаюся себе оцінити, я насамперед бачу свої недоліки.
15. У мене не виходить бути для коханої людини цікавим тривалий час.
16. Можна сказати, що я ціную себе досить високо.
17. Мій внутрішній голос рідко підказує мені те, з чим би я кінець кінцем погодився.
18. Багато моїх знайомих не сприймають мене серйозно.
19. Бувало, і не раз, що я сам сильно ненавидів себе.
20. Мені дуже заважає нестача волі, енергії та цілеспрямованості.
21. В моєму житті виникали такі обставини, коли я йшов на угоду з власною совістю.
22. Іноді я сам себе погано розумію.
23. Часом мені буває дуже болісно спілкуватися з самим собою.
24. Думаю, що без великих зусиль міг би знайти спільну мову з будь-якою розумною та знаючою людиною.
25. Якщо я і ставлюся до кого–небудь з докором, то насамперед до самого себе.
26. Іноді я сумніваюсь, чи можна любити мене по–справжньому.
27. Часто мої суперечки з самим собою обриваються думкою, що все одно вийде не так, як я вирішив.
28. Моє ставлення до самого себе можна назвати дружнім.
29. Навряд чи знайдуться люди, яким я не по душі.
30. Часто я не без сарказму жартую над собою.
31. Якби моє друге «Я» існувало, то для мене це був би найнудніший партнер по спілкуванню.
32. Я вважаю, що я достатньо склався як особистість і тому не витрачаю багато сили на те, щоб в чомусь стати іншим.
33. В цілому мене влаштовує те, який я є.
34. На жаль, дуже багато не розділяють моїх поглядів на життя.

35. Загалом я можу сказати, що поважаю себе.
36. Я думаю, що маю надійного і розумного порадника в самому собі.
37. Я досить часто дратуюсь від самого себе.
38. Я часто, але досить безуспішно, намагаюсь в собі щось змінити.
39. Я думаю, що моя особистість значно цікавіша і багатша, ніж це може видатися на перший погляд.
40. Мої достоїнства загалом переважають над моїми недоліками.
41. Я рідко залишаюсь незрозумілим в самому важливому для мене.
42. Думаю, що інші в цілому оцінюють мене досить високо.
43. Те, що зі мною трапляється, – це справа моїх рук.
44. Якщо я сперечаюсь з собою, то завжди впевнений, що знайду єдине правильне рішення.
45. Коли зі мною трапляються неприємності, як правило, я кажу: «Так тобі і треба».
46. Я не вважаю, що достатньо духовно цікавий для того, щоб бути привабливим для багатьох людей.
47. У мене часто виникають сумніви, чи такий я насправді, яким себе уявляю.
48. Я не здатен зрадити навіть подумки.
49. Частіше всього я думаю про себе з дружньою іронією.
50. Мені здається, що мало хто може подумати про мене погано.
51. Я впевнений, що на мене можна покластися у самих відповідальних справах.
52. Я можу сказати, що в цілому я контролюю свою долю.
53. Я ніколи не видаю думки, які мені сподобались за свої.
54. Яким би я не видавався оточуючим, я знаю, що в глибині душі я кращий, ніж більшість інших.
55. Я хотів би залишитися таким, який я є.
56. Я завжди радий критиці на мою адресу, якщо вона обґрунтована і справедлива.

57. Мені здається, що якби таких людей як я було більше, то життя змінилося б на краще.
58. Моя думка має достатню вагу в очах оточуючих.
59. Щось заважає мені зрозуміти себе по-справжньому.
60. У мені є чимало такого, що навряд чи викликає симпатію.
61. В складних обставинах я зазвичай не чекаю, доки проблеми вирішаться самі собою.
62. Іноді я намагаюсь видати себе не за того, хто я є.
63. Бути поблажливим до власних слабостей цілком природно.
64. Я впевнився, що глибоке проникнення в себе – малоприємне та досить ризиковане заняття.
65. Я ніколи не дратуюсь і не злюсь без особливих на те причин.
66. В мене бували такі моменти, коли я розумів, що мене є за що зневажати.
67. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що зі мною відбувається.
68. Саме багатство та глибина мого внутрішнього світу і визначають мою цінність як особистості.
69. Тривалі суперечки з собою частіше залишають гіркий осадок в моїй душі, ніж приносять полегшення.
70. Думаю, що спілкування зі мною приносить людям відверте задоволення.
71. Якщо говорити відверто, іноді я буваю дуже неприємним.
72. Можна сказати, що я собі подобаюсь.
73. Я – людина надійна.
74. Здійснення мої бажань мало залежить від везіння.
75. Моє внутрішнє “Я” завжди мені цікаве.
76. Мені дуже просто переконати себе не засмучуватися через дрібниці.
77. Близьким людям притаманно мене недооцінювати.
78. У мене в житті часто бувають хвилини, коли я сам собі огидний.
79. Мені здається, що я все-таки не вмію сердитися на себе по-справжньому.
80. Я переконався, що в серйозних справах на мене краще не розраховувати.
81. Іноді мені здається, що я якийсь дивний.

82. Я не схильний пасувати перед труднощами.
83. Моє власне «Я» не видається мені чимось вартим уваги.
84. Мені здається, що глибоко обдумуючи свої внутрішні проблеми, я навчився значно краще себе розуміти.
85. Навряд чи я викликаю симпатію у більшості моїх знайомих.
86. Мені траплялось робити такі вчинки, яким навряд чи можна знайти виправдання.
87. Десь у глибині душі я вважаю себе слабаком.
88. Якщо я відверто і звинувачую себе в чомусь, то, як правило, викривального запалу вистачає ненадовго.
89. Мій характер, яким би він не був, цілком мене влаштовує.
90. Я цілком ясно уявляю собі, що чекає мене попереду.
91. Іноді мені буває досить важко знайти спільну мову зі своїм внутрішнім «Я».
92. Мої думки про себе найчастіше зводяться до звинувачень на власну адресу.
93. Я не хотів би сильно мінятися навіть на краще, тому що кожна зміна – це втрата якоїсь дорогої часточки самого себе.
94. В результаті моїх дій досить часто виходить зовсім не те, на що я розраховував.
95. Навряд чи в мені є щось, чого б я не знав.
96. Мені ще багато чого не вистачає, щоб з впевненістю сказати собі: «Так, я цілком зріла особистість».
97. В мені цілком мирно вживаються як мої достоїнства, так і мої недоліки.
98. Іноді я надаю «безкорисну» допомогу людям лише для того, щоб краще виглядати у власних очах.
99. Мені досить часто і безуспішно доводиться виправдовуватися перед самим собою.
100. Ті, хто мене не любить, просто не знають, яка я людина.
101. Перекопати себе в чомусь для мене нескладно.

102. Я не відчуваю нестачі в близьких та розуміючих мене людях.
103. Мені здається, що мало хто поважає мене по-справжньому.
104. Якщо не бути дріб'язковим, то в цілому мене себе немає в чому дорікнути.
105. Я сам створив себе таким, який я є.
106. Думка інших про мене цілком співпадає з моєю власною.
107. Я сам хотів багато в чому себе переробити.
108. До мене ставляться так, як я того заслуговую.
109. Думаю, що моя доля все-одно складеться не так, як мені хотілося тепер.
110. Впевнений, що в житті я на своєму місці.

Обробка та аналіз результатів:

Проводиться підрахунок «сирих балів» шкальних значень згідно ключа. При співпаданні з ключем нараховується 1 бал, при неспівпаданні – 0 балів.

Відвертість:

«+»: 1, 3, 9, 48, 53, 56, 65.

«-»: 21, 62, 86, 98.

Самовпевненість:

«+»: 7, 24, 30, 35, 36, 51, 52, 58, 61, 78, 82.

«-»: 20, 80, 103.

Самокерівництво:

«+»: 43, 44, 45, 74, 76, 84, 90, 105, 106, 108, 110.

«-»: 109.

Дзеркальне «Я»:

«+»: 2, 5, 29, 41, 42, 50, 102.

«-»: 13, 18, 34, 85.

Самоцінність:

«+»: 8, 16, 39, 54, 57, 68, 70, 75, 100.

«-»: 15, 26, 31, 46, 83.

Самоприйняття:

«+»: 10, 12, 17, 28, 40, 49, 63, 72, 77, 79, 88, 97.

«-»: –

Самоприв'язаність:

«+»: 6, 32, 33, 55, 89, 95, 101, 104.

«-»: 96, 107.

Конфліктність:

«+»: 4, 11, 22, 23, 27, 38, 47, 59, 64, 67, 69, 81, 91, 94, 99.

«←»: –

Самозвинувачення:

«+»: 14, 19, 25, 37, 60, 66, 71, 78, 87, 92.

«→»: –

Норми (в стенах)

С тени шкали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	0	1	2-3	4-5	6-7	8	9	10	11
2	0-1	2	3-4	5-6	7-9	10	11- 12	13	13	14
3	0-1	2	3	4-5	6	7	8	9-10	11	12
4	0	1	2	3-4	5	6-7	8	9	10	11
5	0-1	2	3	4-5	6-7	8	9-10	11	12	13- 14
6	0-1	2	3-4	5-6	6-7	8	9	10	11	12
7	0	1	2-3	4-5	6	7-8	7-8	9	10	11
8	0	0	1-2	3-4	5-7	8-9	11- 12	13	14	15
9	0	1	2	3-4	5	6-7	8	9	10	10

Самоставлення – це певне стійке почуття на адресу власного «Я», що містить ряд специфічних модальностей (вимірів), що відрізняються як за емоційним тоном, переживанням, так і за семантичним змістом відповідного ставлення до себе.

Шкала 1 – внутрішня чесність – «Відкритість» – пов’язана з такими аспектами образу «Я», самоставлення, поведінки, які, будучи значимими для особистості, важко допускаються до усвідомлення.

Низькі значення шкали говорять про глибоку усвідомленість «Я», підвищену рефлексивність та критичність, здатність не приховувати від себе та інших значиму неприємну інформацію.

Крайньо низькі значення можуть свідчити про самовідкритість, часом межуючою з цинізмом.

Високі значення свідчать про закритість, нездатність або небажання усвідомлювати та видавати значиму інформацію про себе, у крайньому

вираженні – про пряму брехню та фальсифікацію результатів в бік соціально бажаних відповідей.

Шкала 2 – «Самовпевненість» – уявлення про себе як про самостійну, вольову, енергійну, надійну людину, якій є за що себе поважати.

Низькі значення шкали свідчать про незадоволеність собою та своїми можливостями, про сумнів у здатності викликати повагу.

Високі значення шкали відповідають високій думці про себе, самовпевненості, відсутності внутрішньої напруженості.

Шкала 3 – «Самокерівництво» – уявлення про те, що основним джерелом активності та результатів, що стосуються як діяльності, так і власної особистості суб'єкта, є він сам.

Людина з *високим балом* за шкалою виразно переживає власне «Я» як внутрішній стержень, що інтегрує її особистість і життєдіяльність, вважає, що її доля знаходиться в її власних руках, і відчуває почуття обґрунтованості і послідовності своїх внутрішніх спонукань та цілей.

Низькі бали свідчать про віру суб'єкта та підвладність його «Я» часовим обставинам, про нездатність протистояти долі, погану саморегуляцію, розмитий локус «Я», відсутність тенденції шукати причини вчинків та результатів у собі самому.

Шкала 4 – відображене самоствавлення – «Дзеркальне «Я»» – очікуване ставлення до себе з боку інших людей.

Високі значення шкали відповідають уявленню суб'єкта про те, що його особистість, характер та діяльність здатні викликати у інших повагу, симпатію, схвалення та розуміння.

Низькі значення шкали свідчать про очікування протилежних почуттів від узагальненого іншого.

Шкала 5 – «Самоцінність» – відображає емоційну оцінку себе, свого «Я» за внутрішніми інтимними критеріями любові, духовності, багатства внутрішнього світу.

Високі оцінки за шкалою відображають зацікавленість у власному «Я», любов до себе, відчуття цінності власної особистості та одночасно передбачувану цінність свого «Я» для інших.

Низькі значення шкали характеризують недолік свого духовного «Я», сумніви у цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до свого «Я», втрату інтересу до свого внутрішнього світу.

Шкала 6 – «Самоприйняття».

Високий полюс відповідає дружньому ставленню до себе, згоді з самим собою, схваленню своїх планів та бажань, емоційному, безумовному прийняттю себе таким, який ти є, нехай навіть з деякими недоліками.

Низький полюс свідчить про відсутність перерахованих якостей – недостатність самоприйняття, що є важливим симптомом дезадаптації.

Шкала 7 – «Самоприв'язаність».

Високі значення шкали говорять про ригідність «Я–концепції», прив'язаність, небажання змінюватися на фоні загального позитивного ставлення до себе. Ці переживання часто супроводжуються прив'язаністю до неадекватного «Я»–образу. В останньому випадку тенденції до збереження такого образу – один із захисних механізмів самосвідомості. *Низькі значення* свідчать про протилежні тенденції: бажання щось у собі змінити, потяг до відповідності з ідеальним уявленням про себе, незадоволеність собою.

Шкала 8 – внутрішня конфліктність.

Високі значення свідчать про наявність внутрішніх конфліктів, сумнівів, непогодження з собою, тривожно–депресивних станів, що супроводжуються переживанням почуття провини. *Помірне підвищення* за шкалою говорить про підвищену рефлексію, глибоке проникнення у себе, усвідомлення своїх труднощів, адекватний образ «Я» та відсутність витіснення. *Крайньо низькі значення* шкали свідчать про заперечення проблем, закритість, поверхову самовдоволеність.

Шкала 9 – «Самозвинувачення».

Високі значення говорять про самозвинувачення, готовність поставити собі у провину свої промахи та невдачі, власні недоліки. Шкала є індикатором відсутності симпатії, що супроводжується негативними емоціями на свою адресу, навіть незважаючи на високу самооцінку якостей та досягнень.

Шкали об'єднані у **три** незалежних та добре інтерпретованих фактори:

1-ий фактор – Самоповага: шкали 1, 2, 3, 4. Відображає оцінку власного «Я» щодо соціально-нормативних критеріїв модальності.

2-ий фактор – Аутосимпатія: шкали 5, 6, 7. Відображає емоційне ставлення суб'єкта до свого «Я».

3-ій фактор – Самоприниження: шкали 8, 9. Відображає негативне самоствавлення.

Тест «Сенсо-життєві орієнтації» (Д.О. Леонтєв)

Інструкція: «Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваше завдання – вибрати одне з двох тверджень, яке на вашу думку, більше відповідає дійсності, і відзначити одну з цифр 1,2,3, в залежності від того, наскільки ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва твердження, на ваш погляд, однаково вірні)».

Таблиця:

1	Зазвичай мені дуже нудно	32101	Зазвичай я сповнений енергії
	Життя здається мені завжди		Життя здається мені абсолютн
2	хвилюючою і захоплюючою	32101	спокійною і рутинної
	В житті я не маю певних цілей		В житті я маю дуже ясні цілі
3	знамірів.	32101	наміри.
	Моє життя видається мені вкра		Моє життя видається мені цілкс
4	безглуздою і безцільною.	32101	осмисленим і цілеспрямованим.
	Кожен день здається мені завжди		Кожен день здається ме
5	новим і несхожим на інші.	32101	абсолютно схожим на інші.
	Коли я піду на пенсію, я займу		Коли я піду на пенсію,
	цікавими речами, якими завжди		постараюся не обтяжувати се
6	мріяв зайнятися.	32101	ніякими турботами.
	Моє життя склалося саме так, як		Моя життя склалася зовсім не та
7	мріяв.	32101	як я мріяв.
	Я не домогся успіхів у здійснен		Я здійснив багато з того, що бул
8	своїх життєвих планів.	32101	мною заплановано.
			Моє життя наповнена цікавим
9	Моє життя порожня і нецікава.	32101	справами.
	Якби мені довелося підводити		Якби мені довелося підводи
1	сьогодні підсумок мого життя, то я	32101	сьогодні підсумок мого життя, то

сказав, що вона була цілком осмисленою.		б сказав, що вона не мала сенсу.
Якби я міг вибирати, то я побудував своє життя зовсім інакше	32101	Якби я міг вибирати, то я б прожиття ще раз так само, як жи зараз.
Коли я дивлюся на навколишній світ він часто приводить мене 1розгубленість і занепокоєння.	32101	Коли я дивлюся на навколишн світ, він зовсім не викликає у ме занепокоєння і розгубленості.
1Я людина дуже обов`язковий.	32101	Я людина зовсім не обов`язковий.
Я вважаю, що людина м можливість здійснити свій життєв 1вибір за своїм бажанням.	32101	Я вважаю, що людина позбавле можливості вибирати з—за впли природних здібностей і обставин
Я виразно можу назвати се 1цілеспрямованою людиною.	32101	Я не можу назвати се цілеспрямованою людиною.
У житті я ще не знайшов сво 1покликання і ясних цілей.	32101	В житті я знайшов своє покликани і цілі.
Мої життєві погляди ще 1визначилися.	32101	Мої життєві погляди цілк визначилися.
Я вважаю, що мені вдалося знай 1покликання і цікаві цілі в житті.	32101	Я навряд чи здатен знай покликання і цікаві цілі в житті.
Моє життя в моїх руках, і я са 1керую нею.	32101	Моє життя не підвладна мені, і во управляється зовнішніми подіями.
Мої повсякденні справи принося 2мені задоволення і задоволення.	32101	Мої повсякденні справи принося мені суцільні неприємності переживання.

Обробка результатів і інтерпретація:

20 шкал, на різних полюсах яких розташовані протилежні за змістом твердження. Між ними – числові значення, відповідні різного ступеня вираженості кожного стану від –3 до +3.

Підраховується сумарний бал за всіма твердженнями, при чому важливим є те, з якою певністю випробуваний відповідав на поставлені запитання. Ступені 2 і 3 відповідають сформованості уявлень про життя, а ступеня 0 і 1 говорять про те, що випробуваний нечітко уявляє собі різницю між названими полюсами. Таким чином, максимальний бал, який можливо набрати за цією методикою – 60. Висновок про сформованість уявлень про життя можна зробити за такою схемою:

- Високий рівень: 40–60 балів
- Середній рівень: 20–39 балів
- Низький рівень: 0 – 19 балів

Ключ до тесту:

Субшкала 1 (цілі життя) – 3, 4, 10, 16, 17, 18.

Субшкала 2 (процес) – 1, 2, 4, 5, 7, 9.

Субшкала 3 (результат) – 8, 9, 10, 12, 20.

Субшкала 4 (локус контролю – «Я») – 1, 15, 16, 19.

Субшкала 5 (локус контролю–життя) – 7, 10, 11, 14, 18, 19.

Загальний показник свідомості життя – сума по 20 пунктам.

Інтерпретація субшкал

1. Цілі в житті. Бали за цією шкалою характеризують наявність або відсутність в житті випробуваного цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу. Низькі бали за цією шкалою навіть при загальному високому рівні ОЖ будуть властиві людині, яка живе сьогоднішнім або вчорашнім днем. Разом з тим високі бали за цією шкалою можуть характеризувати не тільки цілеспрямованої людини, а й прожектери, плани якого не мають реальної опори в сьогоденні і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію. Ці два випадки нескладно розрізнити, враховуючи показники по інших шкалах СЖО.

2. Процес життя або інтерес і емоційна насиченість життя. Зміст цієї шкали збігається з відомою теорією про те, що єдиний сенс життя полягає в тому, щоб жити. Цей показник говорить про те, сприймає чи випробовуваний процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Високі бали за цією шкалою і низькі по іншим будуть характеризувати гедоніста, що живе сьогоднішнім днем. Низькі бали за цією шкалою – ознака незадоволеності своїм життям у сьогоднішній; при цьому, однак, їй можуть надавати повноцінний сенс спогади про минуле або націленість в майбутнє.

3. Результативність життя, або задоволеність самореалізацією. Бали за цією шкалою відображають оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина. Високі бали за цією шкалою і низькі по іншим будуть характеризувати людину, яка доживає своє життя, у якого все в минулому, але минуле здатне надати сенс залишку життя. Низькі бали – незадоволеність прожитого частиною життя.

4. Локус контролю - «Я» («Я»-господар життя). Високі бали відповідають уявленню про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його сенс. Низькі бали – невіра в свої сили контролювати події власного життя.

5. Локус контролю-життя, або керованість життя. При високих балах – переконання в тому, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя. Низькі бали – фаталізм, переконаність у тому, що життя людини не підвладна свідомому контролю, що свобода вибору ілюзорна і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє.

Тест Дж. Голланда для визначення професійних типів особистості

Тест призначений для визначення професійної спрямованості особистості.

Інструкція до тесту: виберіть одну з двох пропонованих професій, але не з точки зору престижності, а з точки зору її суті: «Чи можу я займатися даним видом діяльності, чи хочу я цього?».

Ключ до тесту:

1. Реалістичний тип: 1, 2, 3, 4, 5, 16, 17, 18, 19, 21, 31, 32, 33, 34 – усі А.
2. Інтелектуальний тип: 1Б, 6А, 7А, 8А, 9А, 16Б, 20А, 22А, 23А, 24А, 31Б, 35А, 36А, 37А.
3. Соціальний тип: 2Б, 6Б, 10А, 11 А, 12А, 17Б, 20Б, 25А, 26А, 27А, 36Б, 38А, 39А, 41Б.
4. Конвенціональний тип: 3Б, 7Б, 10Б, 13А, 14А, 18Б, 22Б, 25Б, 28А, 29А, 32Б, 40А, 42А, 38Б.
5. Заповзятливий тип: 4Б, 8Б, 11Б, 13Б, 15А, 23Б, 26Б, 28Б, 30А, 33Б, 35Б, 37Б, 39Б, 40Б.
6. Артистичний тип: 5Б, 9Б, 12Б, 14Б, 15Б, 19Б, 21Б, 24Б, 27Б, 29Б, 30Б, 34Б, 41А, 42Б.

Реалістичному типу особистості властива емоційна стабільність, орієнтація на сьогодення. Представники даного типу займаються конкретними об'єктами та їх практичним використанням: речами, інструментами, машинами. Віддають перевагу заняттям, що вимагають моторних навичок, спритності, конкретики.

Професії – механік, електрик, інженер, моряк, водій та ін.

Артистичний тип відсторонюється від чітко структурованих проблем та видів діяльності, які передбачають велике фізичне навантаження. У спілкуванні з оточуючими спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та уяву. Йому притаманний складний погляд на життя, гнучкість, незалежність

суджень. Властива несоціальність та оригінальність. Професії – музикування, малярство, літературна творчість, фотографія, театр та ін.

Соціальний тип ставить перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють йому встановити тісний контакт з навколишнім соціальним середовищем. Володіє соціальними вміннями та має потребу в соціальних контактах. Прагне повчати, виховувати. Гуманний. Здатний пристосуватися практично до будь-яких умов. Намагається триматися осторонь від інтелектуальних проблем. Вони активні та вирішують проблеми, спираючись головним чином на емоції, почуття та вміння спілкуватися. Професії – лікар, вчитель, психолог, соціальний працівник та ін.

Конвенціональний тип віддає перевагу чітко структурованій діяльності. З навколишнього середовища він обирає цілі, завдання та цінності, що виникають з звичаїв й обумовлені станом суспільства. Йому властиві серйозність, наполегливість, консерватизм, старанність. Відповідно до цього його підхід до проблем носить стереотипний, практичний та конкретний характер. Професії – машинопис (друкарська справа), бухгалтерія, програмування та ін.

Заповзятливий тип обирає такі цілі, цінності та завдання, які дозволяють йому проявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати любов до пригод. Йому не до душі заняття, пов'язані з ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги та інтелектуальних зусиль. Надає перевагу керівним ролям, за допомогою яких може задовольнити свої потреби в домінантності та визнанні. Активний, заповзятливий.

Інтелектуальний тип орієнтований на розумову працю. Він аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. Переважають теоретичні та, певною мірою, естетичні цінності. Замість роздумувати про проблему він вважає за краще займатися реалізацією пов'язаних з нею рішень. Йому подобається вирішувати завдання, що потребують абстрактного мислення.

Методика “Вольова регуляція особистості” (М.С. Гуткін, Г.Ф. Михальченко)

Методика “Вольова регуляція особистості”, розроблена М. Гуткіним і Г. Михальченком, дозволяє визначити загальний показник, що характеризує вольову організацію та вольові особливості особистості: ціннісно-смыслову організацію; організацію діяльності; рішучість; наполегливість; самовладання; самостійність.

Інструкція: Вам пропонується відповісти на питання, спрямовані на з’ясування деяких особливостей вашої особистості і вашого характеру. Прочитайте кожне твердження і в графі відповідей поставте знак “+” навпроти вибраного вами варіанта. Варіанти відповідей: “Так”, “Скоріше так, аніж ні”, “Скоріше ні, ніж так”, “Ні”. Щирі відповіді дозволять вам отримати правильне уявлення про себе і в майбутньому враховувати як свої слабкі, так і сильні сторони характеру. І навпаки, бажання здаватися краще, ніж ви є насправді, обернеться змарнованим часом чи отриманням відомостей, які не відповідають дійсності.

Обробка та інтерпретація результатів:

Після заповнення опитувальника ви отримуєте ключі відповідей, куди треба перенести свої результати . У таблиці-ключі знак “№” означає номер твердження в опитувальнику. У таблиці-ключі обведіть бал, що стоїть на тому місці, де під час заповнення опитувальника ви поставили знак “+”. Приклад: на твердження № 8 ви відповіли “скоріше так, аніж ні” і поставили в опитувальнику знак “+” у другій колонці.

Отже, у таблиці-ключі навпроти № 8 обведіть колом цифру 2. Набрані бали підсумуйте по вертикалі окремо за кожною колонкою. Результат фіксується внизу колонки. Потім підсумуйте результати перших шести

колонок. Сума фіксується під індексом В. Результат сьомої колонки сюди не входить і розглядається окремо.